

EUROPEJSKI SONDAŻ SPOŁECZNY
Runda 7
(2015)

INSTRUKCJA DLA ANKIETERA
(PAPI)

1. INFORMACJE O BADANIU	2
2. NARZĘDZIE BADAWCZE	3
3. PRÓBA	3
4. PROCEDURA BADANIA	4
5. NAWIĄZANIE KONTAKTU Z RESPONDENTEM	4
6. FORMULARZ DOBORU I RAPORT Z PRACY ANKIETERA	9
7. KWESTIONARIUSZ WYWIADU - OGÓLNE WSKAZÓWKI	9
8. KWESTIONARIUSZ WYWIADU - UWAGI SZCZEGÓŁOWE	13
9. ARANŻACJA KOŃCOWA	28
10. PROCEDURY TERENOWE	28
11. PYTANIA I WĄTPLIWOŚCI	29
12. KODY PRZYCZYN NIEZREALIZOWANIA WYWIADU	30

1. INFORMACJE O BADANIU

Europejski Sondaż Społeczny (European Social Survey - **ESS**) jest badaniem ogólnoeuropejskim. Jego celem jest zgromadzenie informacji dotyczących postaw, poglądów i zachowań społecznych w krajach europejskich. Pierwsza edycja badania została przeprowadzona w roku 2002. W obecnej, 7. rundzie ESS uczestniczyć będą 23 kraje:

Austria*	Holandia*	Portugalia*
Belgia*	Irlandia*	Słowacja
Czechy*	Izrael	Słowenia*
Dania	Litwa*	Szwajcaria
Estonia*	Łotwa	Szwecja*
Finlandia	Niemcy*	Węgry
Francja*	Norwegia	Wielka Brytania*
Hiszpania	Polska*	

* kraje będące członkami Konsorcjum ERIC

Polska jest jednym z 16 krajów, które uczestniczą we wszystkich 7 rundach projektu ESS. Wszystkie rundy badania (w roku 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012 i 2014) są realizowane przez Ośrodek Realizacji Badań Socjologicznych IFiS PAN zgodnie ze wszystkimi standardami międzynarodowymi, zyskując najwyższe uznanie socjologów europejskich zrzeszonych w CST (Core Scientific Team).

Projekt ESS jest badaniem powtarzalnym, cyklicznym, realizowanym raz na dwa lata. Ma on na celu pomiar postaw społecznych i ich zmian w czasie. Dane uzyskane w projekcie ESS rundy 1 – 6 są wykorzystywane w szerokim zakresie przez Komisję Europejską, rządy poszczególnych krajów, instytucje administracji publicznej, analityków zajmujących się polityką państwa, zespoły eksperckie, polityków, dziennikarzy i pracowników naukowych, a także szeroko pojęte społeczeństwa państw europejskich. Do marca 2015 roku z danych tych skorzystało ponad 78 000 osób z 236 krajów (w Polsce: blisko 3500 użytkowników, co stanowi blisko 4,5% ogółu użytkowników). Plasuje to Polskę na 9 miejscu spośród ogółu użytkowników. Badanie to jest również użyteczne z punktu widzenia historii społecznej, ponieważ pozwoli przyszłym pokoleniom na wgląd w opinie i odczucia ludzi w odniesieniu do najistotniejszych zagadnień społecznych. Tym samym badanie ESS dostarcza wyjątkowego, długofalowego obrazu społeczeństw współczesnej Europy, interakcji między zmieniającymi się strukturami politycznymi i instytucjonalnymi na przestrzeni lat i odpowiadających im zmian w postawach i wartościach. Dane z badania (zbiory dla poszczególnych krajów) są ogólnie dostępne (jedynym warunkiem jest podanie - wpisanie własnego adresu e-mail'owego). Pełne informacje o Europejskim Sondażu Społecznym i dane są dostępne na stronie: <http://www.europeansocialsurvey.org>. W języku polskim informacje o ESS oraz dane można znaleźć na stronach <http://www.ifispan.waw.pl/badania/ess/>

Innym elementem świadczącym o wyjątkowości ESS spośród innych badań międzykrajowych jest dążenie do osiągnięcia i promowanie najwyższych standardów metodologicznych. Aby zapewnić faktyczną porównywalność gromadzonych informacji dla różnych krajów uczestniczących w ESS stosowane są najwyższe standardy w zakresie doboru próby, wskaźników realizacji, budowy kwestionariusza, procedur realizacji terenowej itp.

Wyrazem uznania rangi projektu ESS jest przyznanie przez Komisję Europejską Nagrody Kartezjusza (Descartes Prize) za rok 2005 w dziedzinie badań. Jest to najbardziej prestiżowa nagroda w dziedzinie nauki w Europie. Po raz pierwszy został nią uhonorowany projekt z dziedziny nauk społecznych.

W 2013 r., decyzją Komisji Europejskiej, Projektowi ESS został przyznany status ERIC (European Research Infrastructure Consortium), który reguluje zasady współpracy między państwami członkowskimi. Polska jest członkiem ERIC.

Z kolei wyrazem uznania rangi projektu ESS w Polsce jest jego zamieszczenie w 2014 r. przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, na tzw. Polskiej Mapie Drogowej Infrastruktury Badawczej, która obejmuje strategiczne projekty. ESS został uznany za taki, jako jeden spośród 53 projektów i jako jeden z dwóch, w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych.

Centralna koordynacja projektu, za którą odpowiedzialna jest międzynarodowa grupa naukowców pod przewodnictwem profesora R. Fitzgeralda z City University w Londynie, jest finansowana przez Komisję Europejską

przy wsparciu Europejskiej Fundacji Nauki (European Science Foundation - ESF). Z kolei badania w poszczególnych krajach są finansowane przez odpowiednie dla każdego kraju instytucje dysponujące środkami na badania naukowe. W Polsce był to Komitet Badań Naukowych (Edycja 1), Ministerstwo Nauki i Informatyzacji (Edycja 2). Rundy 3 - 5 finansowane były przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Runda 6 - przez Narodowe Centrum Nauki, a obecna – przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

2. NARZĘDZIE BADAWCZE

Materiały do badania ESS Runda 7 obejmują:

1. List zapowiedni uprzedzający respondenta o realizacji badania ESS R7 (w wersji: dla mężczyzn i kobiet), wraz z Insertem (załącznikiem) prezentującym wybrane wyniki badania ESS („Bezpieczeństwo”), wysyłany przez ORBS.
2. List zapowiedni uprzedzający respondenta o terminie wizyty ankietera, wysyłany z regionu (wraz z kopertami i znaczkami).
3. Insety (załączniki) prezentujące wybrane wyniki badania ESS („Bezpieczeństwo” i „Szczęście”)
4. Kwestionariusz wywiadu zasadniczego (w formie papierowej – PAPI) oraz dodatkowego, który jest jego integralną częścią. Część dodatkowa zawiera nowe pytania, ale także warianty pytań zadanych wcześniej w części zasadniczej i stanowi element „wbudowanego” testu metodologicznego (informacji tej oczywiście nie podajemy respondentowi). Ze względu na zróżnicowanie pytań w tej części, **kwestionariusz został przygotowany w dwóch wersjach: A i B.**
5. Instrukcję dla ankietera wraz z Anekssem do Instrukcji
6. Karty respondenta w formie zeszytu (identyczne dla obydwóch wersji kwestionariusza) oraz 3 dodatkowe Karty (kolorowe, ‘foliowane’)
7. Karta Zapisu Ankietera
8. Formularz Doboru respondenta
9. Raport z pracy ankietera pod wylosowanym adresem
10. Upominek dla respondenta (latarka/ kamizelka odbłaskowa i jako dodatkowy – bloczek magnetyczny) z logo ESS. Upominek wręczany **wszystkim wylosowanym respondentom, niezależnie od ostatecznego rezultatu wizyty** (zgoda na wywiad/ odmowa udziału w badaniu). Respondent spośród dwóch upominków wybiera jeden.
11. Karta kontaktu z respondentem, określająca termin powtórnej/kolejnej wizyty ankietera (Kartę tę należy wypełnić i zostawić w ‘drzwiach’, w przypadku nie zastania wylosowanej osobie w domu)
12. ‘Wizytówka’ ORBS, którą pozostawiamy respondentowi, aby w razie potrzeby mógł skontaktować się z ORBS.
13. Pokwitowanie odbioru przez Koordynatora/Ankietera Formularzy Doboru i listów zapowiednich
14. Formularz potwierdzenia pobytu
15. Zestawienie kosztów przejazdu
16. Umowa za wykonaną pracę wraz z Rachunkiem
17. Zestawienie Realizacyjne
18. Kody przyczyn niezrealizowania wywiadu
19. Legitymacja ankieterska

3. PRÓBA

Badanie realizowane jest na ogólnopolskiej próbie imiennej. Ponieważ w badaniu tym **nie ma próby rezerwowej, dotarcie do jak największej liczby wylosowanych respondentów jest rzeczą pierwszorzędną wagi. Absolutnie NIEDOPUSZCZALNA jest realizacja wywiadu z osobą dobraną wg metody *Random Route*.**

Próba obejmuje osoby w wieku 15 lat i więcej. **W przypadku respondentów niepełnoletnich wywiad można zrealizować wyłącznie po wcześniejszym uzyskaniu ustnej zgody rodzica (opiekuna).** Jest to wymóg wynikający z Kodeksu Cywilnego. Badaniem objęte są **wyłącznie osoby zamieszkujące w indywidualnych gospodarstwach domowych.** Nie realizujemy wywiadów z osobami mieszkającymi w gospodarstwach zbiorowych: zakonie, domu pomocy społecznej itp. (por. P13.2. Raport z pracy ankietera). Na użytek badania ESS przyjmujemy następującą definicję gospodarstwa domowego:

„GOSPODARSTWO DOMOWE tworzy jedna osoba mieszkająca samodzielnie lub grupa osób, które mieszkają pod tym samym adresem (i jest to ich jedyne lub główne miejsce zamieszkania) LUB wspólnie się utrzymują, bądź spełniają obydwa te warunki jednocześnie”.

Należy zwrócić uwagę, iż jest to nieco inna definicja gospodarstwa domowego niż przyjęta przez GUS (w definicji GUS muszą zostać spełnione obydwa warunki równocześnie). Na mocy definicji przyjętej w badaniu ESS **do gospodarstwa domowego zaliczamy**: osoby przebywające na wakacjach (urlopach), pracujące poza miejscem zamieszkania oraz przebywające w szpitalu **krócej niż 6 miesięcy**, dzieci w wieku szkolnym mieszkające w internacie, studentów zajmujących prywatne kwatery. Na mocy tej definicji **do gospodarstwa domowego NIE zaliczamy**: osób przebywające poza miejscem zamieszkania 6 miesięcy lub dłużej, osób odwiedzających gospodarstwo domowe (gości) oraz osób zamieszkujących w instytucjach.

W sumie do badania wylosowanych zostało 2716 osób. W badaniu ESS jeden ankieter może zrealizować **nie więcej niż 48 wywiadów**.

4. PROCEDURA BADANIA

Procedura badania polega na:

- (i) wysłaniu przez ankietera/koordynatora listu zapowiedniego uprzedzającego respondenta **o terminie wizyty ankietera** (uprzednio wysłany został list z ORBS - wraz z Insertem - informujący o realizacji badania)
- (ii) zidentyfikowaniu wylosowanego adresu i wylosowanej osoby
- (iii) nawiązaniu kontaktu z wylosowaną osobą (poza przypadkami stwierdzonych adresów nieaktualnych i odmów otrzymanych przed rozpoczęciem badania w terenie) oraz wręczeniu upominku (jednego z dwóch lub/i dodatkowego – patrz Formularz Doboru)
- (iv) przeprowadzenie wywiadu ze wskazaną osobą według kwestionariusza **w wersji wskazanej na Formularzu Doboru (wersja A lub B)** oraz wypełnieniu Ankiety do Ankietera (część J kwestionariusza)
- (v) wypełnieniu Raportu z pracy ankietera dla każdego wylosowanego adresu (**także dla przypadków, w których informacja o odmowie została przekazana przez ORBS**) oraz odpowiednich części Formularza doboru (numer respondenta zamieszczony na Raporcie musi być zgodny z numerem respondenta na Formularzu doboru)

5. NAWIĄZANIE KONTAKTU Z RESPONDENTEM

1. Listy zapowiednie i Insert (załącznik prezentujący wybrane wyniki badania ESS)

Do każdego respondenta przed realizacją wywiadu wysłane zostaną **dwa listy zapowiednie**. Każdy z nich jest zindywidualizowany, tzn. przygotowany został w dwóch równoważnych wersjach: dla kobiet i dla mężczyzn.

Pierwszy z nich wysłany został z ORBS IFIS PAN i pełni przede wszystkim funkcje informacyjne o badaniu ESS. List ten zasadniczo składa się z dwóch części. W pierwszej części (1. strona) przekazane są niezbędne informacje na temat celu, przedmiotu i próby do badania itp. Na stronie drugiej zawarte są natomiast bardziej szczegółowe informacje na temat warunków realizacji badania, w tym zgodności prowadzonych badań z Ustawą o ochronie danych osobowych. Do listu dołączony został tzw. Insert, zawierający przykładowe rozkłady odpowiedzi z ESS Runda 6 na pytanie o to, „Czy czujemy się bezpiecznie w najbliższej okolicy”. Pierwsza jego strona zawiera „pytanie” skierowane do respondentów o ich wyobrażenia dotyczące opinii na ten temat wśród respondentów w Polsce. Na drugiej stronie zawarte są faktyczne rozkłady odpowiedzi dla Polski i wybranych krajów z tzw. „nowych” i „starych” członków Unii Europejskiej, ale także krajów nie będących członkami Unii. Zabieg ten ma na celu zainteresowanie respondentów badaniem, ale także uświadomienie im, że **wyniki badań nie są „oczywiste” i z tego względu ich prowadzenie jest potrzebne**. Tym samym wspomniany Insert ma uświadomić respondentowi celowość tego rodzaju badań i pełnić ma funkcje motywujące do wzięcia udziału w badaniu. Niezależnie od tego, każdy ankieter będzie miał drugi Insert („Szczęście”), który może zostać wykorzystany podczas aranżacji wstępnej. Gdyby respondenci kwestionowali prezentowane wyniki, należy wyjaśnić, że w różnych regionach Polski respondenci mogą mieć różne opinie, jedni mogą się czuć bardziej bezpiecznie/szczęśliwi inni mniej. Są to wyniki „uśrednione” dla całej Polski. Dodatkowo należy podkreślić, że opinii tej nie wyrażają wszyscy badani, lecz przeważająca ich część.

Drugi list, uprzedzający o terminie badania (wizyty ankietera), wysyłany jest bezpośrednio z regionu. List należy

wysłać kilka dni przed planowanym terminem wizyty u respondenta. **W liście tym KONIECZNIE należy wpisać planowany termin wizyty oraz imię, nazwisko, numer legitymacji i numer telefonu ankietera.**

W obu listach podany został adres i numer telefonu ORBS IFiS PAN. Każdy ankieter winien mieć przy sobie kilka egzemplarzy pierwszego Listu (w obydwu wersjach) oraz Insert, aby mógł go pokazać respondentowi w trakcie pierwszego kontaktu, jeśli nie dotarł on do respondenta. **Jest to szczególnie ważne, ponieważ respondent może zechcieć skontaktować się z ORBS IFiS PAN nawet już po zakończonej wizycie ankietera** (niezależnie od tego, należy zawsze mieć 'Wizytówkę' ORBS, którą można pozostawić respondentowi). Oczywiście każdy ankieter musi znać dokładnie treść obu listów.

W listach tych wskazany jest również adres strony internetowej ESS. Ponieważ niektórzy respondenci mogą zapoznać się z tą stroną, obowiązkiem każdego ankietera jest **znajomość mapy strony i zawartości poszczególnych 'zakładek' tej strony.**

2. Aranżacja wstępna.

Należy pamiętać, iż **list zapowiedni nie zastępuje aranżacji wstępnej, lecz jedynie ułatwia ją.** Przy pierwszym kontakcie z respondentem **(NIE MOŻE BYĆ TO KONTAKT TELEFONICZNY) bezwzględnie należy:**

- przedstawić się (imieniem i nazwiskiem, okazując legitymację ankieterską)
- podać cel wizyty
- podać **pełną nazwę** ośrodka (Ośrodek Realizacji Badań Socjologicznych Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk)
- wyjaśnić zasady doboru osób i dobrowolności uczestnictwa
- poinformować o sposobie wykorzystania danych i zapewnić o poufności wyników badań - udzielonych odpowiedzi (w razie potrzeby nawiązać do Ustawy o ochronie danych osobowych wskazując, iż losowanie osób do badań nie narusza postanowień tej Ustawy). Oznacza to, iż zgodnie z prawem europejskim i dyrektywami w sprawie ochrony danych osobowych:
  - udział w Europejskim Sondażu Społecznym jest dobrowolny
  - uzyskane informacje będą anonimizowane, przechowywane i udostępniane wyłącznie przez Norweski Instytut Danych Społecznych (Norwegian Social Science Data Services – NSD - adres: Harald Hårfagresgt. 29, 5007 Bergen, Norwegia. <http://www.nsd.uib.no/nsd/english/index.html>). NSD podejmuje wszelkie niezbędne kroki, aby uniemożliwić użytkownikom bezpośrednie zidentyfikowanie poszczególnych osób, które udzieliły informacji.
- **jeśli respondent ma mniej niż 18 lat, należy uzyskać ustną zgodę na wywiad także od rodzica lub opiekuna.** Przypominamy: zgoda taka jest wymagana przez Kodeks cywilny.
- wręczyć upominek: latarka/ kamizelka odblaskowa/ ew. bloczek magnetyczny z logo ESS, **niezależnie od rezultatu wizyty** (odmowa/ zgoda na wywiad). **Wręczenie upominku należy potraktować jako element aranżacji.** Można powiedzieć np., że wszystkim osobom wylosowanym do badania wręczamy - jako pamiątkę – **NIEODPŁATNY** upominek z nazwą badania. W przypadku, gdy umawiamy się na wywiad za pośrednictwem innej osoby, można zostawić upominek wyjaśniając, że robimy to, aby osoba ta nie zapomniała o naszej prośbie. **Przypominamy: upominek wręczamy wszystkim,** także tym osobom, które odmawiają udziału w badaniu. Istnieje pewna szansa, że osoba taka poczuje się jednak zobligowana do udziału w nim. Upominek **NIE JEST „WYNAGRODZENIEM” za wywiad lub próbą „przekupienia”** respondenta, gdyż niektórych spośród nich może to zirytować. Jest to po prostu pamiątka faktu wylosowania do udziału w badaniu. Wręczamy tylko jeden upominek, niemniej prosimy respondenta, aby wybrał sobie to, co chciałby otrzymać. **Zaleca się wręczenie upominku na etapie aranżacji wywiadu,** niemniej, zgodnie z ideą „tailoring’u”, dopuszcza się pewną dowolność. **Nie oznacza to jednak, iż respondentowi upominek nie zostanie wręczony.** W wyjątkowych sytuacjach dopuszcza się wręczenie dwóch upominków.

Udzielając bliższych informacji na temat projektu ESS, należy podkreślić następujące sprawy:

- ESS jest jednym z najważniejszych badań europejskich. Jest ono realizowane w wielu krajach Europy i kilku pozaeuropejskich (w zależności od edycji badania: **od 22 do 31 krajów**).
- Jest to 7. edycja badania ESS. Pierwsza edycja była realizowana w 2002 r., druga w 2004 r., trzecia w 2006 r., czwarta w 2008, piąta w 2010, szósta w 2012, a siódma w 2015r. Jako jeden spośród 16 krajów **Polska brała udział we wszystkich edycjach badania i znalazła się wśród krajów, które najlepiej realizowały badanie.**
- **Fundusze na to badanie pochodzą z wielu różnych źródeł** – z Komisji Europejskiej, z Europejskiej Fundacji Nauki, a w Polsce – z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

- Wiele różnych instytucji i osób korzysta z informacji zgromadzonych w badaniu. Do chwili obecnej (marzec 2015) **z danych skorzystało blisko 78 000 osób**: instytucji rządowych, naukowców i polityków oraz zwykłych ludzi, przeciętnych obywateli z ponad **235 krajów**. W Polsce z danych ESS skorzystało ponad 3 500 osób. Wyniki obecnego badania będą również przez nich wykorzystywane.
- **Dlaczego to badanie jest ważne?** Ogólnie wiadomo, co na temat ważnych spraw dla obecnego życia w Polsce myślą politycy i dziennikarze, ale to badanie dotyczy tego, **co myślą zwykli ludzie**. Badanie to pozwoli również **porównać postawy i opinie Polaków z postawami i opiniami innych społeczeństw europejskich na przestrzeni czasu (od 2002 do 2015 roku)**.
- Poruszane w wywiadzie tematy są bardzo zróżnicowane – zawsze znajdzie się „**coś interesującego**” dla każdego rozmówcy. Niekiedy uważa się, iż ogólny profil badania i szeroki zakres tematyczny stanowią przeszkodę w nawiązaniu kontaktu z respondentem, ponieważ badanie nie ma jednego konkretnego celu, który można respondentowi jasno przedstawić. Jednakże szeroki zakres tematyczny badania może być traktowany jako zaleta, gdyż pozwala na nakłonienie potencjalnego respondenta do współpracy, poprzez przedstawienie mu takiego tematu, który właśnie dla niego wydaje się być szczególnie interesujący. Poza tym wywiad jest stosunkowo „**łatwy**”, ponieważ praktycznie wszystkie pytania są pytaniami o opinie (respondent nie musi w trakcie realizacji wywiadu wykonywać żadnych męczących czynności takich jak przeglądanie dokumentów, sprawdzanie faktów, dat itp.). **Nie ma też żadnych pytań sprawdzających wiedzę na jakikolwiek temat. Dzięki temu, respondenci nie czują się egzaminowani.**
- **Jak długo będzie trwać wywiad?** To zależy, około **jednej godziny**. To jest oczywiście czas średni: niektóre wywiady mogą trwać nawet ponad 90 minut, a niektóre tylko 50 lub mniej – wszystko zależy od sytuacji danego respondenta. Na przykład, wywiad może być trochę krótszy dla respondentów, którzy nie pracują zarobkowo, podczas gdy starszym respondentom udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania kwestionariusza może zabrać trochę więcej czasu.
- **Jeśli respondent ma mniej niż 18 lat** należy wyjaśnić, że większość badań na całym świecie prowadzi się z osobami mającymi 15 lat i więcej. Wkrótce będą one pełnoprawnymi obywatelami (będą pełnoletni) i dlatego ważne jest poznanie ich opinii w różnych sprawach. Poza tym sondaże pełnią coraz większą rolę w życiu społecznym i uczestnictwo w takim badaniu jest też swoistym elementem edukacji obywatelskiej.(por. Aranzacja, powyżej)
- **Jeśli respondent jest osoba starsza**, należy wyjaśnić, że większość badań na całym świecie prowadzi się z osobami bez względu na ich wiek. Opinie takich osób są tak samo ważne, jak innych. Są oni pełnoprawnymi członkami społeczeństwa.

**Generalną zasadą jest elastyczność aranżacji, tzn. jej dostosowanie do konkretnego respondenta, tzw.:
TAILORING**

Podsumowanie:

Generalne zasady aranżacji i sposoby pozyskiwania zgody wylosowanej osoby do udziału w badaniu

1. Pamiętajmy, że zazwyczaj – poza nielicznymi przypadkami – przychodzimy do respondenta bez uprzedzenia. Ma on nas wpuścić do swojego mieszkania i poświęcić nam czas, a także wymagamy od niego wysiłku intelektualnego. Respondent zazwyczaj ma inne plany na ten dzień. Należy okazać, że jesteśmy tego wszystkiego świadomi, ale prosimy go o wyświadczenie uprzejmości.
2. W miarę możliwości należy być elastycznym jeśli chodzi o termin realizacji wywiadu. Jest bardzo ważne, aby respondent miał świadomość, że **zależy nam na przeprowadzeniu z Nim wywiadu** i całym badaniem.
3. Należy dostosować aranżacje do każdego respondenta (osoby, z którą rozmawiamy), tzw. „tailoring”.
4. Respondent musi mieć świadomość, że **nie jest to akwizycja** (niczego nie chcemy sprzedać), ani też żadna próba naciągnięcia go na cokolwiek. Chcemy wyłącznie poznać jego opinie na różne ważne tematy.
5. W związku z powyższym (pkt 4.), należy wyraźnie uświadomić, że upominek jest pamiętką bycia wylosowanym do badania i jego przyjęcie nie wiąże się z żadnymi zobowiązaniami. Dlatego na każdym upominku jest logo badania ESS oraz etykieta: „**Nieodpłatna pamiętka w badaniu ESS**”.
6. Należy wyeksponować nazwę: Polska Akademia Nauk, która budzi zaufanie. Pod tym kątem zmienione zostały legitymacje i nagłówki listu zapowiedniego.
7. Pamiętajmy, że respondenci zasadniczo nie czytają listów zapowiednich i praktycznie nic z nich nie pamiętają.

Argumenty do wykorzystania w trakcie aranżacji wstępnej

(na podstawie kwestionariuszy debriefingowych po pilotażu ESS runda 2 -6)

Ogólne:

- Są to badania naukowe (nie marketingowe).
- Powinniśmy wiedzieć, jako obywatele naszego kraju, co nasze społeczeństwo myśli na temat różnych ważnych spraw.
- Wyniki badania są poufne. Nikt nigdy nie będzie wiedział, z kim została przeprowadzona dana ankieta.

Badanie międzynarodowe:

- Badanie realizowane są w kilkudziesięciu krajach i chcemy, aby także Polacy wypowiedzieli się na te tematy.
- Takie ankiety przeprowadza się w całej Europie i dobrze byłoby, aby respondent zgodził się na wywiad.
- Respondent będzie reprezentował opinie i poglądy Polaków.
- Bardzo ważne badanie międzynarodowe, w którym udział wylosowanych osób jest bardzo cenny. Chcemy porównać opinie ludzi dotyczące wielu spraw i to na tle innych narodów.
- Badanie jest prowadzone po raz siódmy. Chcemy zobaczyć, jak zmieniają się opinie i postawy Polaków i czym Polacy różnią się od mieszkańców innych krajów, a w jakich sprawach myślą podobnie.
- Ciekawe doświadczenie, warto zobaczyć, jak wygląda takie europejskie badanie ankietowe.

Losowanie

- Takie badanie prowadzi się raz na 2 lata, do takich badań losuje się tylko po kilka osób z niektórych miejscowości.
- Wylosowanej osoby nie można zastąpić żadną inną.
- Losowy dobór (wyróżnienie), statystyczne opracowanie – a nie indywidualne, aby “rozszyfrować” respondenta.
- Statystyczne opracowanie – a nie indywidualne, aby “rozszyfrować” respondenta.
- Bardzo mało osób jest wylosowanych i bardzo ważne, aby każda osoba wylosowana wzięła udział w badaniu.
- Jeżeli część dobranych losowo osób odmówi udziału, obraz nie całkowicie będzie rzetelny.

Reprezentatywność

- Jeśli nie zrealizujemy odpowiedniej liczby wywiadów, trzeba będzie powtórzyć całe badanie jeszcze raz.
- *(w przypadku osób starszych, które mówią, aby rozmawiać z młodymi)*
  - W takim przypadku badanie nie odzwierciedlałoby poglądów całego społeczeństwa, a to jest bardzo ważne w tym badaniu.
  - Wypowiedzi osób starszych są ważne, ponieważ mają one duże doświadczenie życiowe.
  - Interesujące i ważne są poglądy każdego człowieka niezależnie od wieku, wykształcenia.
- Jest to okazja do wyrażenia swojej opinii: wszyscy wiedzą, co sądzą politycy, a ankieta dotyczy opinii zwykłych obywateli.
- P. odpowiedzi będą miały wpływ na to, jaki będzie ostateczny wynik całego badania, a więc na to, co będziemy przedstawiać, jako opinie Polaków.

Łatwe/ciekawe badanie

- Pytania są łatwe, nie trzeba się specjalnie przygotowywać.
- Odpowiedzi są wydrukowane na Kartach i wystarczy wybrać odpowiedź, która jest zgodna z przekonaniem.
- Ankieta jest ciekawa, nie zawiera pytań trudnych i drażliwych. Porusza sprawy z życia codziennego, nad którymi prawdopodobnie respondent nie zastanawiał się. Być może pozwoli to inaczej spojrzeć na problemy życia codziennego.
- Badanie jest bardzo ważne, a jednocześnie łatwe.
- Nie jest potrzebna żadna wiedza specjalistyczna, pytania dotyczą wyłącznie opinii i odczuć.

Praca ankietera

- Specjalnie do P. przyjechałam.
- W aranżacji podkreślenie, iż jest się „współpracownikiem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie”.
- *(w przypadku osób, które odmówiły w ORBS)* Nie dotarła do mnie informacja o tym, nic o tym nie wiem. A skoro już przyjechałam, bardzo proszę o wyrażenie zgody na udział w badaniu.
- Przyjechałam z tak daleka, specjalnie do P., ponieważ sprawa jest bardzo ważna i bardzo mi na tym zależy.
- To jest moja praca i zależy mi na tym, aby dobrze ją wykonać.

Inne

- Wywiad do niczego respondentą nie zobowiązuje, nie ponosi on żadnych konsekwencji.
- Chodzi tylko o P. opinie na niektóre tematy. Nie będzie P. niczego podpisywał, ani też do niczego zobowiązywał się.
- Udział w badaniu jest dobrowolny, ale bardzo proszę, w imieniu własnym i kierownika badania, o zgodę...
(*Niekiedy ważne jest, aby respondent miał poczucie, że wyświadcza grzeczność czy też „łaskę”*)
- **Zawsze po odmowie próbowałam jeszcze rozmawiać, prosiłam o chwilę czasu, aby respondent mnie wysłuchał do końca.**

Przykład:

„Jest to bardzo ważne badanie międzynarodowe, w którym udział wylosowanych osób jest bardzo cenny. Nie jest potrzebna żadna wiedza specjalistyczna. Chcemy porównać opinie ludzi dotyczących wielu spraw i to na tle innych narodów. Jeżeli część osób odmówi udziału, obraz nie będzie całkowicie rzetelny. Stąd moja i instytucji, którą reprezentuję ogromna prośba . . .”

UWAGA: W aranżacji można też wykorzystać elementy listu zapowiadającego (druga strona). Pamiętajmy, że list na ogół nie jest dokładnie czytany. Badanie ESS:

- Jest to jedno z najważniejszych badań ankietowych w Europie (uhonorowane nagrodą Kartezjusza).
- Każdy może nieodpłatnie zapoznać się z wynikami badania z roku 2002, 2004, 2006, 2008, 2010 i 2012.
- Wyniki tego badania budzą duże zainteresowanie w Polsce i na świecie. Z wynikami z lat 2002 – 2012 zapoznało się już ponad 78 000 osób z 236 krajów. W Polsce zapoznało się z nimi blisko 3 500 osób.

3. Kontaktowanie się z respondentem.

Wysoki odsetek realizacji jest niezbędnym warunkiem faktycznej reprezentatywności zrealizowanej próby. Tylko poprzez maksymalizację liczby przypadków zrealizowanych wywiadów możemy uzyskać pewność, że odpowiedzi, które otrzymujemy w badaniu, są reprezentatywne dla opinii całej populacji. **Minimalny odsetek realizacji w badaniu ESS musi wynosić co najmniej 70% w skali kraju.** W poszczególnych kategoriach miejscowości realizowalność może być różna: wyższa (np. na wsi lub w małych miastach) lub niższa. Aby zmaksymalizować ten wskaźnik, należy próbować kontaktować się z wylosowanymi osobami przez cały czas trwania badania w terenie i wracać pod dany adres tak często jak to tylko możliwe, gdy jest się w danej okolicy. Jeśli podczas wizyty nikogo nie zastaniemy pod wskazanym adresem, należy pozostawić w drzwiach wypełnioną **Kartę kontaktu**. W Karcie należy czytelnie wpisać:

- imię i nazwisko respondenta
- datę planowanej wizyty (w nawiasie dzień tygodnia).
- godzinę planowanej wizyty. Należy pamiętać, aby termin planowanej wizyty u respondenta zapisać w Formularzu doboru na 1 stronie w rubryce: „*Uwagi dotyczące terminów spotkań*”
- swoje imię i nazwisko oraz
- swój numer telefonu.

Próbę kontaktu należy podjąć z **każdą** wylosowaną osobą z przydzielonej wiązki (z wyłączeniem tych osób, które odmówiły wzięcia udziału w badaniu zaraz po otrzymaniu listu zapowiadającego, dzwoniąc lub pisząc do ORBS i informując o swojej odmowie). Niemniej, w takim przypadku i tak należy udać się pod adres wylosowanego respondenta, aby zebrać informacje potrzebne do wypełnienia sekcji N Raportu z pracy ankietera).

Pierwszy kontakt z wylosowanym respondentem NIE MOŻE BYĆ TELEFONICZNY. Należy bowiem mieć świadomość niebezpieczeństw związanych z kontaktem telefonicznym, w szczególności, względnej łatwości jego przerwania przez respondenta (odłożenie słuchawki). Po takiej reakcji respondenta, możliwość kontaktu osobistego jest znacznie utrudniona. Można natomiast kontaktować się telefonicznie z respondentem (lub kimś z jego gospodarstwa domowego) **po nawiązaniu pierwszego kontaktu**, np. w celu potwierdzenia dokładnego terminu i godziny wizyty (jeśli np. uzgodniona została data wywiadu, ale respondent prosił o telefon w sprawie uzgodnienia godziny).

Poniższe zasady postępowania mogą pomóc w uzyskaniu zgody respondenta na wywiad:

- Jeżeli ankieter wyczuje, że respondent chce odmówić udziału w badaniu, należy „wycofać się” zanim zdąży udzielić formalnej odmowy (poprosić, aby się „zastanowił”) i zaproponować kontakt w późniejszym terminie, dogodnym dla respondenta.

- Jeśli ankieter uzna, że przekonanie respondenta do udziału w badaniu przerasta jego możliwości, należy o tym niezwłocznie powiadomić koordynatora. W takiej sytuacji może on przekazać wywiad do realizacji bardziej doświadczonemu ankieterowi lub osobiście skontaktować się z respondentem (tzw. konwersja 'miękkich' odmów).
- Jeżeli wylosowana do badania osoba okazuje się „trudna” do osiągnięcia, przekłada kolejne spotkania itd., należy podejmować próby nakłonienia jej do udziału w badaniu przez cały czas trwania badania w terenie (nawet, jeżeli są to kolejne wizyty). W takim przypadku pomocna może się okazać Karta kontaktu, którą należy wypełnić i zostawić wylosowanej osobie. **Celowe jest również zasięgnięcie informacji u sąsiadów lub dozorczy.** Można w ten sposób ustalić, kiedy respondenta można zastać lub też, że zmienił on miejsce zamieszkania. Jeśli respondent przeprowadził się, można w ten sposób ustalić jego aktualny adres i/lub telefon. Za ustalenie nowego (aktualnego) adresu i/lub numeru telefonu respondenta ankieter otrzymuje **dotatkowe wynagrodzenie.**

Każdy adres, zanim uznany zostanie za niemożliwy do zrealizowania, **musi zostać odwiedzony przynajmniej 4 razy:**

- o różnych porach dnia
- w różne dni tygodnia
- w różnych tygodniach.

Próby dotarcia powinny być równo rozłożone w całym czasie realizacji badania w terenie. Przynajmniej **jedna z tych prób musi zostać podjęta wieczorem, a jedna w sobotę lub niedzielę.** Dopiero, gdy minimum 4 takie próby dotarcia nie dają pożądanego rezultatu można zaklasyfikować dany przypadek jako niezrealizowany.

Każdy kontakt z respondentem (także telefoniczny) należy odnotować w Raporcie z pracy ankietera. Informacje o przypadkach, w których realizacja wywiadu jest na pewno NIEMOŻLIWA, należy bezzwłocznie przekazać Koordynatorowi.

6. FORMULARZ DOBORU I RAPORT Z PRACY ANKIETERA

Instrukcja do Formularza Doboru oraz Raportu z pracy Ankietera zawarta jest w osobnym dokumencie, zatytułowanym: „**Aneks do Instrukcji dla Ankietera**”.

7. KWESTIONARIUSZ WYWIADU – OGÓLNE WSKAZÓWKI

1. Struktura kwestionariusza wywiadu.

Kwestionariusz został przygotowany w 2 wersjach A i B. Wersja kwestionariusza, według której należy realizować wywiad, wskazana jest w Formularzu Doboru. Absolutnie niedopuszczalne jest zrealizowanie wywiadu w innej wersji niż wskazana w formularzu.

W obu wersjach kwestionariusz składa się z trzech części:

- część podstawowa (wywiad zasadniczy),
- część uzupełniająca (kwestionariusz dodatkowy), która jest kontynuacją wywiadu zasadniczego (jest ona realizowana przez ankietera jako wywiad kwestionariuszowy)
- część ewidencyjna (Ankieta do Ankietera wypełniana samodzielnie przez ankietera)

Część podstawowa zawiera pytania dotyczące: (każdy z modułów wywiadu zasadniczego oznaczony jest symbolami literowymi A – H):

Moduł	Tematyka	Nr. pytań
A	Kwestionariusz zasadniczy. Oglądanie telewizji; zaufanie do ludzi.	A1-A5
B	Kwestionariusz zasadniczy. Polityka, w tym: zainteresowanie polityką, skuteczność, zaufanie do instytucji, udział w wyborach i inne formy udziału w życiu politycznym, poparcie dla partii politycznych, orientacje społeczno-polityczne.	B1-B34
C	Kwestionariusz zasadniczy. Subiektywny dobrostan, wykluczenie społeczne, religia, postrzeganie dyskryminacji, tożsamość narodowa i etniczna, imigracja.	C1-C28
D	Moduł rotacyjny. Imigracja, w tym: postawy, ocena polityki państwa wobec imigrantów.	D1-D33
E	Moduł rotacyjny. Zdrowie, w tym: spożywanie owoców i warzyw, zwyczaje dotyczące	E1-E32

	palenia, konsumpcja alkoholu, ocena stanu zdrowia.	
F	Kwestionariusz zasadniczy. Charakterystyka społeczno-demograficzna, w tym: skład gospodarstwa domowego, płeć, wiek, stan cywilny, miejsce zamieszkania, wykształcenie i zawód respondenta, partnera, rodziców, członkostwo w związkach i dochód.	F1-F61

Część uzupełniająca (kwestionariusz dodatkowy: moduły: HF, IF), jest kontynuacją wywiadu zasadniczego (**jest ona realizowana przez ankietera jako wywiad kwestionariuszowy**). Zawiera ona pytania dotyczące problemów nie poruszanych w kwestionariuszu głównym (moduły: HF) oraz warianty pytań już wcześniej zadanych (moduł IF):

HF	Kwestionariusz dodatkowy: Skala ludzkich wartości.	HF1/HF2
IF	Kwestionariusz dodatkowy: Test metodologiczny (niektóre pytania tego modułu zadano w identyczny sposób jak w poprzednich modułach, w innych zaś pytania nieco zmodyfikowano). Wprowadzenie przed modułem wyjaśnia powtórne ich zadawanie. Różnice w sposobie sformułowania pytań określają wersję całego kwestionariusza (wersja A i B). Wersja A zawiera pytania IF1 – IF9, wersja B - pytania IF10 do IF18. W żadnym przypadku pytań tych nie należy zadawać PRZED realizacją wywiadu zasadniczego	IF1-IF9/IF10-IF18)

Część Ewidencyjna kwestionariusza (**moduł J**) stanowią pytania skierowane do ankietera (ostatni moduł).

J	Ankieta do ankietera: Opis sytuacji i warunków realizacji wywiadu. Pytania te dotyczą jedynie modułów A – IF. Nie należy w niej uwzględniać (opisywać) tego, co wydarzyło się podczas zadawania pytań sekcji P („narodowej”). Ankieta należy wypełnić po każdym przeprowadzonym wywiadzie, tego samego dnia, w którym został przeprowadzony wywiad.	J1-J14
----------	---	--------

PRZYPOMINAMY:

- ⇒ **Na pierwszej stronie kwestionariusza należy czytelnie wpisać numer respondenta (tzw. Numer ankieterski: 6 cyfr). Numer wpisujemy w prawym górnym rogu kwestionariusza. Podobnie należy postąpić w przypadku Raportu z pracy ankietera. WSZYSTKIE numery muszą być zgodne z numerem respondenta wydrukowanym na Formularzu Doboru.**
- ⇒ **Kwestionariusz przygotowany został w 2 wersjach: wersja A i wersja B. Wersja kwestionariusza, według której należy realizować wywiad, wskazana jest w Formularzu Doboru. ABSOLUTNIE NIEDOPUSZCZALNE JEST ZREALIZOWANIE WYWIADU W INNEJ WERSJI NIŻ WSKAZANA W FORMULARZU.**
- ⇒ **Pytania modułów od A do F składają się na kwestionariusz zasadniczy. Na początku każdego z modułów należy wpisać czas jego rozpoczęcia (używając systemu 24-godzinnego). Na początku kwestionariusza i po module F, należy wpisać dodatkowo datę.**
- ⇒ **Część uzupełniająca kwestionariusza (kwestionariusz dodatkowy – moduły HF, IF) realizowana jest bezpośrednio po części zasadniczej, jako wywiad osobisty. Tylko w wyjątkowych sytuacjach można zgodzić się na samodzielne wypełnienie przez respondenta części HF (gdy uzależnia udzielenie odpowiedzi na tę część od wręczenia mu ankiety). W takim przypadku należy sprawdzić kompletność jej wypełnienia. Jest to jednak odstępstwo od założonej procedury.**

2. Sposób prowadzenia wywiadu.

Nie przewiduje się żadnego specyficznego modelu zachowania ankietera w trakcie wywiadu (poza ogólnymi zasadami, obowiązującymi w trakcie realizacji wywiadów). **Jak wspomniano, należy jednak ściśle przestrzegać zasad standaryzacji, tzn. odczytywać pytania dosłownie w wersji wydrukowanej w kwestionariuszu i ściśle przestrzegać zasad podanych w niniejszej Instrukcji.** Dodatkowo pamiętać należy, że:

- Jeśli respondent udziela odpowiedzi w trakcie odczytywania pytania, należy poprosić go, aby wysłuchał treści całego pytania i dopiero wówczas udzielił odpowiedzi.
- Jeśli w pytaniu przewidziane jest wykorzystanie Karty Respondenta, należy upewnić się, że respondent ma przed sobą właściwą Kartę.
- W żadnym przypadku nie należy respondentowi pokazywać pytań wydrukowanych w kwestionariuszu.
- Jeśli ankieter powtórnie odczytuje pytanie, w żadnym przypadku nie powinien go przeformułowywać.

- Ankieter nie powinien udzielać żadnych innych wyjaśnień poza przewidzianymi w niniejszej instrukcji.
- W przypadku skal numerycznych ankiet nigdy nie powinien interpretować odpowiedzi respondenta. Musi poprosić o wskazanie określonego punktu skali (liczby).

Ze względu na problematykę badania należy dążyć do nawiązania i utrzymania naturalności stworzonej sytuacji badawczej. Strategia utrzymania takiej naturalności powinna być dostosowana do osobowości ankietera oraz typu respondenta. Niemniej, przydatne mogą się okazać niniejsze uwagi na temat sposobu prowadzenia wywiadu.

1. W przypadku wszystkich kwestionariuszy wielotematycznych poszczególni respondenci wykazują różny stopień zainteresowania poszczególnymi blokami pytań. W takim przypadku rola ankietera polega między innymi na ustaleniu **właściwego tempa wywiadu**: nie należy ani pospieszać respondenta, ani pozwalać na zbyt pogłębione rozważania - celem badania jest uchwycenie aktualnych postaw i opinii respondenta. Jeśli respondent nie jest w stanie udzielić konkretnej (przewidzianej w kafeterii) odpowiedzi, należy zaznaczyć punkt „nie wiem/ trudno powiedzieć”.
2. Kwestionariusz wywiadu podzielony jest na **bloki tematyczne** (zob. powyżej). Czasami temat danego bloku zostaje „zapowiedziany” poprzez wstępy typu „A teraz zadam P. kilka pytań dotyczących . . .”, ale często zdarza się też, że kolejny temat pojawia się bez uprzedzenia. Ankieter jest zobowiązany **zawsze odczytać wprowadzenie** tam, gdzie jest ono wydrukowane i nie stosować wprowadzenia tam, gdzie go nie ma. Narzędzie to zostało zaprojektowane w taki sposób by wywiad mógł być realizowany jako jednorodna całość, w której przejścia pomiędzy poszczególnymi blokami pytań i kolejnymi tematami są możliwie „płynne” i niewyczuwalne dla respondenta.
3. W całym kwestionariuszu odwołujemy się do **stwierżeń ogólnych**, które z punktu widzenia respondenta będą wymagać dalszych wyjaśnień. Przykładem może być tutaj stwierdzenie: „W okolicy P. zamieszkiwania”. W tym i w wielu innych podobnych przypadkach **nie udzielamy respondentowi żadnych dalszych wyjaśnień**, jeśli nie przewiduje tego instrukcja szczegółowa. Stwierdzenia, których użyto w kwestionariuszu są ogólne w sposób zamierzony. Ankieter we wszystkich takich przypadkach powinien po prostu odczytać pytanie lub stwierdzenie ponownie (zob. pkt. 7) i powiedzieć respondentowi, że powinien na nie odpowiedzieć zgodnie z tym, jak je rozumie. Przykładem może być pyt. B28 o „integrację europejską”.
4. Kwestionariusz zawiera pytania, w których respondent proszony jest o udzielenie odpowiedzi i wyrażenie opinii na tematy, które mogą zostać uznane za **drażliwe**, gdyż naruszają poczucie anonimowości respondenta, sferę jego prywatności, bądź dotyczą spraw, które respondent traktuje jako intymne (niektórzy respondenci mogą się czuć skrępowani wypowiadając się na przykład na temat swoich zachowań wyborczych, dochodu, chorób lub samopoczucia). W takich przypadkach należy zapewnić respondenta o poufności informacji i o tym, że podlegają one anonimizacji. Ponieważ różne pytania wywołują różne reakcje respondentów i mogą one być spowodowane lub wzmocnione obecnością innych osób, generalnie rekomendujemy zatem **realizację wywiadu bez obecności osób trzecich**. Poniżej zamieszczono przykładowe „strategie ankieterskie” w przypadku pytań drażliwych:
  - Jeśli na przykład pytanie o zakład pracy lub nazwę szkoły narusza poczucie anonimowości respondenta i zapyta on, czy powinien podawać nazwę zakładu pracy/ szkoły, należy odpowiedzieć: *Nie jest to konieczne. Chodzi nam tylko o to, czym się P. zakład pracy zajmuje, co produkuje, jakie świadczy usługi, lub jaka to jest instytucja (jakiego poziomu była to szkoła)*. Podobną technikę zdobywania informacji należy stosować w przypadku wszystkich pytań odebranych jako drażliwe, które dotyczą podstawowych zmiennych charakteryzujących doświadczenia respondenta, jego opinie, bądź aktualną sytuację.
  - W przypadku pytań dotyczących przeszłości respondenta lub spraw, które uważa on za intymne, należy powiedzieć: *To pytanie zadajemy każdej osobie, z którą rozmawiamy. Jeśli nie chce P. na nie odpowiadać, to przejdę do następnego pytania, ale będzie to dla nas duża strata, ponieważ nie poznamy opinii/zdania części społeczeństwa w tej sprawie.*

Jeżeli mimo tych zabiegów respondent odmawia udzielenia odpowiedzi, fakt ten powinien zostać zakodowany jako „odmowa odpowiedzi”. Niektóre pytania zawierają kod („7”; „77”; „777” itd.) przeznaczony dla zaznaczenia takiej sytuacji. W innych pytaniach, **jeśli taki kod nie występuje**, „odmowa” **może zostać wskazana** poprzez wpisanie kodu „7”; „77”; „777” itd.’ lub skrótem „odm”. Podobnie, jeśli respondent nie potrafi odpowiedzieć na pytanie, należy zaznaczyć odpowiedź „trudno powiedzieć” lub, **jeśli nie ma takiej możliwości, wpisać „tp” lub „8”; „88” itd.** **W opracowaniu danych sytuacje odmowy („7” itd.) oraz „trudno powiedzieć” („8” itd.) są**

traktowane jako dwa odrębne kody. W żadnym przypadku – o ile nie wynika to z reguł przejścia - nie wolno pozostawić pytania bez zaznaczenia lub dopisania odpowiedzi.

5. W większości pytań, jako jedna z opcji odpowiedzi występuje pkt. „*Trudno powiedzieć*”. Możliwość tę traktować należy także jako równoważnik odpowiedzi „*Nie wiem*”. Odpowiedź ta **nie pojawia się na Karcie** (w kwestionariuszu zamieszczona jest **w nawiasie i nie należy jej odczytywać**). Podobnie innych odpowiedzi, np. „*Odmowa odpowiedzi*”, zamieszczonych w nawiasie - nie odczytujemy. Zaznaczamy je wyłącznie wtedy, gdy respondent spontanicznie ją wymieni. W przypadku pytań, w których przewidziano odpowiedź „inna”, należy wpisać dosłownie odpowiedź respondenta. Natomiast gdy takiej odpowiedzi nie przewidziano, należy powtórzyć pytanie i odpowiedź zapisać na marginesie.
6. Kwestionariusz zawiera szereg **pytań o opinie**. Zaleca się wolne i wyraźne odczytywanie pytań, wstrzymanie się od jakichkolwiek komentarzy na temat ich treści oraz interpretacji zawartych w nich określeń. W niektórych przypadkach dodatkowa interpretacja treści pytania znajduje się w uwagach szczegółowych tej Instrukcji (patrz poniżej). Dodatkowa interpretacja powinna być wykorzystana w przypadku, jeśli respondent nie zrozumiał danego pytania lub w przypadku, kiedy respondent prosi o dodatkowe wyjaśnienia.
7. Wśród pytań o opinie występują **pytania o charakterze testowym**, badające słowne reakcje respondentów na pewne sformułowania. W ich przypadku również zaleca się wolne i wyraźne odczytywanie pytań, wstrzymanie się od jakichkolwiek komentarzy na ich temat oraz interpretacji zawartych w nich określeń. Jeśli respondent nie zrozumiał danego pytania, można pytanie powtórzyć, ale należy się trzymać jego oryginalnego sformułowania.
8. Jeśli respondent nie rozumie jakiegoś pytania, ankieter powinien je **powtórnie odczytać dosłownie** i poprosić o odpowiedź, zgodnie z tym, jak rozumie pytanie (akceptowany jest kod „Nie wiem”). Odstępstwa od tej zasady dotyczą jedynie pytań, których celem jest ustalanie faktów z biografii respondenta: wówczas ankieter może zmodyfikować pytanie, dostosowując jego formę do sytuacji. Takim wyjątkiem jest np. pytanie F41 gdzie, jeśli respondent miałby trudności ze wskazaniem przedziału dochodów, można mu w sposób neutralny służyć pomocą.
9. Jeśli wywiad realizowany jest z **młodym respondentem** (poniżej 18 roku życia) przy pytaniach o fakty (np. dochody gospodarstwa) mogą być obecne osoby trzecie (np. rodzice). Fakt ten należy jednak opisać w uwagach w Ankiecie do Ankietera.
10. **Ankieter nigdy nie powinien pozostawiać pytania bez żadnej odpowiedzi**, jak również nie powinien wpisywać żadnego nowego, nieprzewidzianego w kwestionariuszu, kodu (poza wspomnianą wcześniej odmową udzielenia odpowiedzi lub brakiem opinii – „nw/tp”). W pytaniach, w których zamieszczony jest kod „**inna odpowiedź**”, treść tej odpowiedzi (jeśli się taka pojawia) powinna zostać zapisana przez ankietera dosłownie. Niemniej należy pamiętać, że kod „inna odpowiedź” powinien zostać zaznaczony tylko wtedy, gdy żadna z przewidzianych w kafeterii możliwości nie pasuje do odpowiedzi respondenta, nawet po dopytaniu. W pytaniach, w których nie zamieszczono możliwości „inna odpowiedź”, odpowiedzi takie zasadniczo nie powinny wystąpić. Ankieter najpierw powinien z właściwym naciskiem i wyraźnie powtórzyć treść pytania i dodatkowo zmotywować respondenta, zanim zaakceptuje fakt udzielenia odpowiedzi nieprzewidzianej w kwestionariuszu. Jeżeli mimo wszystko odpowiedzi takie pojawiają się, powinny zostać zapisane dosłownie na marginesie kwestionariusza przy odpowiednim pytaniu. **Należy jednak dążyć do ograniczania liczby odpowiedzi typu: „trudno powiedzieć” oraz „inna odpowiedź”.**
11. **Zasady kolejności zadawania poszczególnych pytań** mają „specyficzną” formę. W poszczególnych pytaniach filtrujących zawarte są bowiem zarówno „reguły przejścia” (**PRZEJŚĆ DO PYT. YY**) jak i „reguły następstwa” (**ZADAĆ PYT. XX**). Niezależnie od nich pojawiają się także „instrukcje sterujące”, określające, którym respondentom należy zadać dane pytanie (**ZADAĆ PYTANIE YY, JEŚLI W PYTANIU XX PADŁA ODPOWIEDŹ „AA”**). Niekiedy występuje swoiste połączenie instrukcji sterującej oraz reguł przejścia i następstwa, które nakazują sprawdzenie odpowiedzi na wcześniejsze pytanie (pytania) i wskazują, w zależności od sytuacji, które pytanie należy zadać, a które pominąć. **Instrukcje takie są oznaczone numerem pytania.**
12. W większości pytań należy wykorzystywać **Karty Respondenta**. Instrukcja: [**KARTA X**] określa, w którym momencie odczytywania pytania należy wręczyć respondentowi **odpowiednią Kartę**. Przypominamy, że tam, gdzie jest to w pytaniu wskazane, **istnieje obowiązek wykorzystywania Kart Respondenta**. Wyniki analiz wskazują, że na to samo pytanie zadane z Kartą i bez Karty uzyskuje się różne odpowiedzi. Dlatego też wykorzystywanie Kart do pytań jest m. in. przedmiotem kontroli pracy ankieterów. Odpowiedzi zawartych na Kartach nie należy odczytywać. Karty zasadniczo nie zawierają tekstu pytania.

13. Jeśli przy pytaniu nie ma polecenia „**ODCZYTAĆ**”, zamieszczonych pod pytaniem możliwych odpowiedzi **NIE ODCZYTUJEMY** (np. pyt. B10; B18b; C10 itp.). Podobnie, nie odczytujemy odpowiedzi znajdujących się w nawiasach lub/i pisanych kursywą.
14. Jeśli zdarzy się, że respondent przerwie wywiad, bezwzględnie należy ustalić, czy respondent jest skłonny kontynuować rozmowę w innym, dogodnym dla siebie terminie. Jeśli tak, **bezwzględnie należy zaakceptować termin zaproponowany przez respondenta** i zaznaczyć odpowiedni kod w Raporcie z pracy ankietera i zapisać termin w Formularzu Doboru.

8. KWESTIONARIUSZ WYWIADU - UWAGI SZCZEGÓŁOWE

W poniższej części instrukcji zamieszczone są szczegółowe uwagi dotyczące poszczególnych pytań w kwestionariuszu. Informują one, jakich wyjaśnień należy udzielać respondentom w przypadku wystąpienia wątpliwości, w jaki sposób zadawać niektóre pytania, w jaki sposób notować odpowiedzi na niektóre pytania itp. **Należy tutaj zaznaczyć, iż kwestionariusz ESS R7 został znacznie skrócony w porównaniu z kwestionariuszem EES R5 i ESS R6.**

CZĘŚĆ PODSTAWOWA (MODUŁY A – F)

Na początku rozpoczęcia wywiadu należy wpisać datę rozpoczęcia wywiadu (dzień/miesiąc/rok) oraz godzinę jego rozpoczęcia (w układzie 24 godzinnym). Po zakończeniu każdego z modułów, także należy wpisać czas jego zakończenia (także w układzie 24 godzinnym). Po zrealizowaniu modułów A-F należy wpisać godzinę zakończenia realizacji tych części (w układzie 24 godzinnym) oraz datę zakończenia tych części wywiadu (dzień/miesiąc/rok).

A. Oglądanie telewizji; zaufanie do ludzi	
A1-A2	Pytania dotyczą ilości czasu poświęcanego przez respondenta na oglądanie telewizji w dni powszednie (tzn. od poniedziałku do piątku). W przypadku wątpliwości respondenta, należy wyjaśnić, iż chodzi o czas poświęcony na aktywne oglądani TV , a nie sytuację gdy telewizor jest po prostu włączony i służy tylko jako „tło” do wykonywania różnego rodzaju innych czynności. W pytaniach tych uwzględniamy także oglądanie telewizji przez Internet.
A2	Chodzi o dzienniki telewizyjne (także lokalne) nadawane przez różne stacje, np. Wiadomości, Panorama, Teleexpress, TVN Fakty, Informacje itp. oraz inne programy przekazujące informacje dotyczące bieżących wydarzeń i spraw politycznych. Wymiar czasowy wskazany w tym pytaniu nie może być większy niż wskazany w pyt. A1 (musi być równy lub mniejszy).
A3-A5	W tych pytaniach po raz pierwszy pojawiają się skale 11 punktowe , które są trudne dla respondentów . W związku z tym, przy pytaniach tych należy zwrócić szczególną uwagę na to, czy odpowiedzi na te pytania nie są przypadkowe. Jeśli mamy wątpliwości, należy respondentowi dokładnie wyjaśnić zasady posługiwania się tego typu skalami .
A4.	W pytaniu chodzi o przeciwstawienie: ‘wykorzystywanie, nieuczciwość wobec innych’ – ‘postępowanie fair, właściwe postępowanie’.
A5	W pytaniu chodzi o przeciwstawienie: postawa ‘egocentryczna’ – postawa ‘altruistyczna’.
B. Polityka, w tym: zainteresowanie polityką, skuteczność, zaufanie do instytucji, udział w wyborach i inne formy udziału w życiu politycznym, poparcie dla partii politycznych, orientacje społeczno-polityczne.	
B1	Odpowiedź: „Jest mi to obojętne”, należy zakwalifikować jako „Trudno powiedzieć”
B1a	W pytaniu chodzi o wolność wypowiedzania się i publicznego wyrażania swoich opinii na temat <u>działań rządu</u> , także na różnego typu forach społecznościowych, w listach do redakcji gazet i czasopism, czy spotkaniach publicznych itp.
B1b	Określenie: „... . jestem zdolny do aktywnego uczestnictwa” należy rozumieć jako „nadaje się do aktywnego uczestnictwa”, posiadam potencjał.
B1d	Zob. uwagi do B1b. W pytaniu tym nie chodzi jednak o ocenę zdolności/ możliwości (tego dotyczy pyt. B1b.), lecz o siłę przekonania co do tego, że się nadaje/nie nadaje do polityki.
B1e	Określenie: „ma znaczenie” należy rozumieć jako: „są zainteresowani tym, co myślą ludzie tacy jak ja”
B1f	Chodzi o aktywne uczestnictwo w polityce na różnych szczeblach władzy (począwszy od lokalnego), nie zaś np. udział w wyborach. W pytaniu tym stopniujemy ‘łatwość osobistego uczestniczenia w polityce’. Jeśli respondent stwierdza, że ‘jest trudno’ lub ‘raczej trudno’ zaznaczyć punkt ‘W ogóle nie jest łatwo’ (00).
B2, B5,	Jeśli respondent stwierdzi, że ma większe zaufanie do Sejmu niż do Senatu (lub odwrotnie), że do

B6	niektórych polityków/partii politycznych ma większe zaufanie, do innych mniejsze, a do jeszcze innych - w ogóle ma zaufania, należy poprosić, aby „uśrednił” swoją ocenę, tzn. ocenił łącznie.
B9	Pytanie dotyczy ostatnich wyborów do Sejmu. Jeżeli respondent odpowiada, że brał udział w wyborach, ale celowo „zepsuł” swój głos lub wrzucił do urny pustą kartkę, należy taką odpowiedź zakodować jako „Nie” (kod 2) w pyt. B9.
B10	Nie odczytywać odpowiedzi.
B11	„Kontakt z urzędnikiem na szczeblu samorządowym” – może być to także kontakt z urzędnikiem w gminie , o ile dotyczył on działania na rzecz poprawy sytuacji lub zapobiegania się jej pogorszeniu, nie zaś spraw prywatnych.
B13	W pytaniu chodzi o inne organizacje i stowarzyszenia niż partie polityczne i organizacje podejmujące działalność społeczną lub polityczną, a więc wskazane w pyt. B12.
B14	Nie chodzi o kampanie lub akcje marketingowe , promujące jakiegokolwiek produkty. Pytanie dotyczy wszelkich kampanii o charakterze społecznym (np. kampanie UNICEF), nie tylko politycznym. „Umieszczanie w widocznym miejscu” oznacza także naklejki na własnym samochodzie, budynku, ale także w miejscach publicznych. „Znaczki/nalepki” to wszelkie symbole o charakterze politycznym lub społecznym: także szarfy, T-shirt’y z logo, bransoletki itd.
B16	„Legalna demonstracja” oznacza demonstrację, która nie jest prawnie zabroniona.
B18a	W pytaniu chodzi o identyfikację lub sympatyzowanie z daną partią, niezależnie od głosowania na nią i członkostwa w niej . Jeśli respondent mówi, że jest członkiem partii, wyjaśnić, że w pytaniu chodzi o poczucie związku z partią polityczną. Można dodać, że ludzie przecież zmieniają przynależność partyjną lub w ogóle występują z partii.
B18c	Określenie „blisko” odnosi się do związku, który odczuwa respondent z daną partią, identyfikacji i sympatyzowania z nią. Związek ten może być niezależny od faktu głosowania na daną partię, czy też oceny aktualnie realizowanej przez nią polityki. Chodzi o emocjonalne związki z ogólną „linią”, orientacją partii.
B22.	Należy podkreślić, że chodzi o OBECNY rząd , nie zaś władze/rządy w ogóle.
B23	Chodzi o rzeczywiste funkcjonowanie demokracji , „w praktyce”, nie zaś o to, jak powinna funkcjonować.
B24	W pytaniu chodzi o ogólną ocenę obecnego stanu kształcenia w Polsce , tzn. jego jakość, dostępność, efektywność, niezależnie od poziomu (szkolnictwo podstawowe, średnie itd.) i tego, czy jest to szkolnictwo publiczne czy niepubliczne . Należy poprosić, aby respondent „uśrednił” swoją ocenę, tzn. ocenił łącznie.
B25	Zob. uwaga powyżej (pyt. B24) . Należy tutaj uwzględnić lecznictwo otwarte (ambulatoria i przychodnie) oraz zamknięte (szpitale i sanatoria), niezależnie od tego czy jest to publiczna, czy niepubliczna służba zdrowia. Należy poprosić, aby respondent „uśrednił” swoją ocenę, tzn. ocenił łącznie.
B26	W przypadku wątpliwości należy wyjaśnić, że chodzi o osobiste dochody ludności , a nie np. dochody różnego typu firm, instytucji, czy organizacji.
B27	Pytanie to jest dość długie i może być trudne dla respondenta. Dlatego należy je odczytywać powoli . Mówiąc o „swobodzie układania sobie życia wg własnych przekonań”, mamy na myśli tylko to, co jest prawnie dopuszczalne . Tym samym respondent nie powinien brać pod uwagę małżeństw homoseksualnych oraz możliwości adopcji dzieci przez te małżeństwa.
B28	Pytanie to jest dość długie i może być trudne dla respondenta. Dlatego należy je odczytywać powoli . W pytaniu chodzi o dalszą integrację (jednoczenie się) krajów będących obecnie członkami UE , nie zaś o rozszerzenie UE o nowe kraje. Należy zwrócić uwagę, czy respondent właściwie rozumie pytanie .
B29-B34	Pytania dotyczą ludzi, którzy przyjeżdżają, aby osiedlić się w Polsce na dłuższy czas lub na stałe .
B29, B30	Jeśli respondent mówi wyłącznie o jednej, konkretnej rasie lub grupie etnicznej (np. o Romach), należy zaznaczyć odpowiedź dotyczącą tej grupy.
B29-B31	W bloku tym pojawiają się określenia „ta sama rasa lub grupa etniczna/inna rasa lub grupa etniczna”, „biedniejsze kraje europejskie/biedniejsze kraje spoza Europy”. Pytania te należy odczytywać powoli i zaakcentować podkreślone określenia. Nie należy respondentom wyjaśniać , co rozumie się przez „ta sama/inna rasa, grupa etniczna”. Chodzi o to, aby odpowiadali oni zgodnie z tym, co sami rozumieją przez te określenia.

B33	Pytanie to jest dość abstrakcyjne i może być trudne dla respondenta. Dlatego należy je odczytywać powoli. Mówiąc o „życiu kulturalnym” mamy na myśli tradycję, normy, wartości itd. , nie zaś instytucje życia kulturalnego (teatry, kina, muzea itp.).
C. Subiektywny dobrostan, wykluczenie społeczne, religia, postrzeganie dyskryminacji, tożsamość narodowa i etniczna, imigracja.	
C2, C4	W pytaniu chodzi o spotkania „organizowane” z wyboru, dobrowolnie, nie zaś ze względów zawodowych, w związku z pracą lub np. z obowiązku, powinności. Należy zatem uwzględnić wspólne wyjścia do kina, na imprezy sportowe, spotkania w pubie, w organizacjach kościelnych itd. Należy tutaj także wliczyć spotkania i imprezy o charakterze rodzinnym.
C3	Pytanie dotyczy rozmów na tematy „osobiste” (w tym intymne), ale także osobiste, związane z pracą zawodową.
C4	Nie chodzi tutaj o spotkania, w których uczestniczy się ze względów zawodowych lub z „powinności”, „obowiązku”.
C5	Chodzi tutaj o między innymi o przemoc fizyczną
C6	Określenie „okolice swojego domu” należy rozumieć jako „sąsiedztwo”.
C8	W pytaniu nie chodzi o utrudnienia wywołane przejściowymi dolegliwościami lub problemami zdrowotnymi. Mówiąc o problemach mamy na myśli zarówno problemy fizyczne, jak i psychiczne.
C9 – C15	W pytaniach tych chodzi o subiektywne odczucia , mimo iż niektóre z nich są pytaniami quasi faktycznymi
C9	W pytaniu nie chodzi o oficjalną, formalną przynależność, lecz subiektywne poczucie związku z Kościołem, wyznaniem.
C10, C12	Nie odczytywać odpowiedzi. Jeśli padnie odpowiedź ogólna, np.: „Katolicyzm”, należy DOPYTAĆ o konkretne wyznanie. Kody ogólne dla religii katolickiej (100), protestanckiej (200) oraz prawosławnej (300) mogą się pojawić wyłącznie w wyjątkowych sytuacjach, gdy respondent nie potrafi lub nie chce wskazać konkretnego Kościoła. Można wyjaśnić, że czując się związany np. z religią katolicką – ogólnie, nie zaś z konkretnym wyznaniem, na ogół któreś z nich uważamy za lepiej realizujące zasady religii katolickiej i tę należy wskazać.
C14–C15	Pytania te dla niektórych respondentów mogą być drażliwe. Należy postępować zgodnie ze wskazaniem zawartymi w części: 7. 2. Sposób prowadzenia wywiadu. pkt. 4. a także przypomnieć respondentowi o poufności badania oraz statystycznym opracowaniu wyników.
C17	Respondent może czuć się dyskryminowany, ze względu na to, że jest niewierzący. W takim przypadku w pytaniu należy zaznaczyć pkt. 10. („inne”), nie zaś pkt. 03. („Religia/wyznanie). Termin „niepełnosprawność” odnosi się zarówno do niepełnosprawności fizycznej, jak i psychicznej.
C18	Jeśli respondent ma podwójne obywatelstwo, nie interesuje nas to. Ważne jest to, czy ma obywatelstwo polskie.
C20	Osoby urodzone przed II wojną na terenach należących ówczynie do Polski, traktujemy jako urodzone w Polsce i na odwrót: urodzone na terenach ówczynie należących do Niemiec – traktujemy jako urodzone w Niemczech. Po zaznaczeniu odpowiedzi respondenta w kwestionariuszu, zaznaczamy ją także na Karcie Zapisu Ankietera. Informacje te będą potrzebne do zaznaczenia odpowiedzi w pyt. D17a.
C22	(Dot. osób urodzonych na terenach należących wcześniej do Niemiec). W konsekwencji instrukcji do pyt. C20, jako moment „przyjazdu” do Polski traktujemy rok 1945. W innych przypadkach chodzi o „przyjazd do Polski”, aby zamieszkać tutaj, nie zaś ew. krótkie wizyty w kraju, np. rekonesansowe przed przyjazdem. Podobnie, gdy respondent przyjechał do Polski, aby zamieszkać, ale następnie wyjechał, a potem powrócił i obecnie mieszka w Polsce, chodzi o rok zamieszkania w Polsce po raz pierwszy.
C23	W przypadku gospodarstw jednoosobowych chodzi o język, w którym respondent porozumiewa się ze swoimi bliskimi.
C24	W przypadku, gdy respondent jest zaskoczony pytaniem, należy wyjaśnić, że jest to badanie międzynarodowe. W innych krajach jest wielu imigrantów, mówiących różnymi językami. W pytaniu chodzi nie tylko o fakt przynależności, ale także o poczucie przynależności, identyfikacji czy związku,
C25-C28	Por. instrukcja do pyt. C20. Jeśli respondent ma wątpliwości, powinien uwzględnić ówczesne granice

	Polski. Jeśli w czasie, gdy ojciec (matka) urodził(a) się, dana miejscowość należała do Polski (np. dawne polskie tereny wschodnie), należy zaznaczyć, że urodził się w Polsce. Jeśli miejscowość nie należała do Polski (znajdowała się np. w Niemczech), należy zaznaczyć w C25/C27 „Nie” i w C26/C28 wpisać „Niemcy”.
C28a	Po zaznaczeniu odpowiedzi respondenta w kwestionariuszu, zaznaczamy ją także na Karcie Zapisu Ankietera. Informacje te będą potrzebne do zaznaczenia odpowiedzi w pyt. D29.
D. Imigracja w tym: postawy, ocena polityki państwa wobec imigrantów.	
Dla niektórych respondentów pytania tego modułu mogą okazać się drażliwe. W takiej sytuacji należy postępować zgodnie ze wskazaniem zawartymi w części: 7. 2. Sposób prowadzenia wywiadu. pkt. 4., a także przypomnieć respondentowi o poufności badania oraz statystycznym opracowaniu wyników.	
D1	Chodzi o poziom wykształcenia, który respondent uznaje jako ‘dobre wykształcenie’
D2	Nie określamy co znaczy ‘znajomość języka polskiego’: czy w mowie, piśmie, na jakim poziomie itd.
D4	Określenie ‘biały kolor skóry’ należy traktować jako synonim ‘rasa biała’, która obejmuje ludy Europy i ludność pochodzenia europejskiego (w obu Amerykach, Australii, Nowej Zelandii, RPA) oraz Rosjan w Azji; Arabów w północnej Afryce i na Bliskim Wschodzie; a także ludność Azji Południowo-Zachodniej (np. Turcy, Irańczycy) i północnych Indii.
D5	Chodzi o kwalifikacje, które w przekonaniu respondenta ‘są potrzebne w Polsce’.
D10-D11	Są to pytania służące do pomiaru dystansu społecznego z innymi między grupami etnicznymi, rasowymi itp., wzorowane na skali Bogardusa’a. W porównaniu z oryginalną wersją jest ona bardzo uproszczona. Zakłada się jednak, że im wcześniej zostanie udzielona negatywna odpowiedź, tym dystans społeczny do danej grupy społecznej jest większy.
D14	Należy zwrócić uwagę, czy respondent poprawnie rozumie treść pytania: chodzi w nim bowiem o ocenę, na ile prawo ‘zabraniające dyskryminacji rasowej’ jest dobre czy złe dla kraju, nie zaś o to, czy dyskryminacja jest dobra czy zła. Odpowiedź ‘bardzo złe’ oznacza opinię, że prawo zabraniające dyskryminacji rasowej i etnicznej jest złe dla kraju.
D16	Pytanie dotyczy obecnych mieszkańców Polski, nie zaś o dzieci emigrantów urodzonych zagranicą. Chodzi o to, ilu obecnych mieszkańców Polski urodziło się zagranicą. Por. instrukcja do pyt. C20 i C25-28 (chodzi o ówczesne granice Polski). Jeśli respondent odpowie „mniej niż 1 na 100” lub udzieli podobnej odpowiedzi (np. „1 na 1000”), należy poprosić go, aby wybrał liczbę całkowitą (albo 0 albo 1).
D17a	Odpowiedź zakreślamy na podstawie informacji zapisanej w Karcie Zapisu Ankietera (C20) .
D20	Chodzi o jakiegokolwiek kontakty werbalne (choćby ‘dzień dobry’), jak i niewerbalne (obecność w tym samym miejscu: środkach transportu, na ulicy, w sklepie). Należy uwzględnić jedynie kontakty w miejscach publicznych.
D22	Blisko w znaczeniu związków emocjonalnych lub identyfikowania się.
D23-D25	Pytania te mogą być dla niektórych respondentów drażliwe, czy wręcz rasistowskie. W takiej sytuacji można dodać, że ‘ludzie mają różne poglądy i przekonania, z którymi można się zgadzać lub nie’.
D23-D24	W pytaniu chodzi o grupy, nie zaś jednostki.
D25	Określenie ‘kultury są równe’ (pkt. 2.) oznacza, że żadna kultura nie jest lepsza, ani gorsza niż inna. Nie oznacza to oczywiście, że nie są różne.
D26-D28	W pytaniach chodzi o opinie respondenta, jaka powinna być polityka w tym zakresie, nie zaś o formalne zezwolenia (np. wizy). Takie nie obowiązują w krajach, które należą do strefy Schengen.
D29	Odpowiedź zakreślamy na podstawie informacji zapisanej w Karcie Zapisu Ankietera (C28a) .
D30-D33	Każdemu respondentowi zadajemy WYŁĄCZNIE jedno z tych pytań. Aby zachować losowość, należy postępować zgodnie z regułami przejść określonymi w pyt. D29.
E. Zdrowie w tym: spożywanie owoców i warzyw, zwyczaje dotyczące palenia i konsumpcja alkoholu, ocena stanu zdrowia.	
Pytania tego modułu mają na celu określenie stanu zdrowia respondentów oraz czynników mogących mieć wpływ na jego zdrowie. W niektórych pytaniach tego modułu (E6, E13, E14, E19 i E28) odwołujemy się do ‘ostatnich 12 miesięcy’. Aby odwołanie to było maksymalnie precyzyjne, należy wskazać o jaki okres nam chodzi: ‘to znaczy od [MIESIĄC, ROK]’. Jeśli pojawia się taka instrukcja, należy odwołać się to miesiąca, w którym realizowany jest wywiad, ale wskazując poprzedni rok. Na przykład, jeśli wywiad odbywa się w maju 2015, należy odczytać: w ciągu	

ostatnich 12 miesięcy, tzn. od maja 2014 ...'	
E1	Należy uwzględnić także owoce mrożone, ale nie należy uwzględniać soków owocowych, także tych, wyciskanych ze świeżych owoców. W przypadku owoców w puszkach/słoikach, decyzję czy je wliczać, czy nie pozostawiamy respondentowi.
E2	Poza warzywami mrożonymi należy także uwzględnić surówki, kapustę kiszoną. W przypadku warzyw w puszkach/słoikach, decyzję czy je wliczać, czy nie pozostawiamy respondentowi.
E3	Należy tutaj uwzględnić jakąkolwiek aktywność fizyczną, np. szybki spacer, jazda na rowerze, praca w ogrodzie, o ile trwała ona 30 minut lub dłużej. Jeśli aktywność nie miała charakteru ciągłego, także ją uwzględniamy. Przykładowo, jeśli respondent kosił trawę przez 15 min., a po godzinnej przerwie 15 min. grabił trawę, to te dwie czynności powinny być włączone. Wliczamy tutaj także aktywność fizyczną związaną z pracą zarobkową.
E4-E10b	Gdyby ktoś wyraził zdziwienie, że pytania te (palenie papierosów i picie alkoholu) zadaje się niepełnoletnim, należy wyjaśnić, że tego typu badania prowadzi się w szerokim zakresie nie tylko w Europie (np. Europejskie Badanie w Szkołach na Temat Używania Alkoholu i Narkotyków: ESPAD), ale także w Polsce (badania tego typu prowadzi GUS)
E5	Jeśli respondent pali okazjonalnie, nieregularnie (odpowiedź 2 w pyt. E4), należy wyjaśnić, że chodzi o liczbę papierosów wypalanych w te dni, kiedy pali.
E6	Jeśli respondent zapyta co to jest cydr, należy wyjaśnić, że cydr, inaczej jabłecznik jest napojem alkoholowym na bazie soku z dojrzałych jabłek, o zawartości alkoholu od 2 do 7%. Odznacza się świeżym aromatem i lekko słodkawym, kwaskowo-orzeźwiający smakiem jabłek, dobrze gasi pragnienie
E7-E8, E10a-E10b	Pytania te mogą być trudne dla niektórych respondentów. Należy zatem, przy ich zadawaniu wykazać większą aktywność i pomóc respondentowi, poprzez udzielanie dodatkowych wyjaśnień oraz sondowanie/dopytywanie. Przykłady sondowania/dopytywania zamieszczone są w tabeli pod pytaniem. Należy się z nimi dokładnie zapoznać. W pytaniach tych wykorzystuje się dodatkowe karty respondenta: Kartę 46 (do pytań E7-E8) oraz Kartę 47A dla mężczyzn (do pytania E10a) i Kartę 47B dla kobiet (do pytania E10b). Należy zachęcić respondenta do dokładnego zapoznania się z nimi. W pytaniach tych pojawia się określenie 'wódka smakowa/kolorowa', aczkolwiek winno się raczej mówić o 'napoju alkoholowym'. Zgodnie bowiem z unijnymi przepisami jako „wódka” może być określany wyłącznie napój spirytusowy, w którym minimalna objętościowa moc alkoholu wynosi 37,5%. Większość 'wódek' smakowych i kolorowych nie przekracza mocy 36%.
E7-E8	Pytania dotyczą konsumpcji alkoholu ostatnim razem, kiedy respondent pił w dni powszednie, z wyłączeniem piątku (E7) i w piątek oraz weekend (E8). UWAGA: dni powszednie są tutaj inaczej definiowane niż w pyt. A1-A2. Chodzi o pierwsze cztery dni tygodnia licząc od poniedziałku (E7) i 3 ostatnie dni tygodnia (E8). Zadając pytanie: <ul style="list-style-type: none"> Należy podkreślić, że chodzi o ostatni dzień, spośród wymienionych dni, kiedy R. pił alkohol. Mogło to być zarówno wczoraj, kilka dni temu, jak i kilka miesięcy temu. Jeśli R. pił alkohol w poniedziałek i wtorek i piątek, a wywiad realizujemy w niedzielę, to R. winien myśleć o wtorku (E7) i piątku (E8). Jeśli R. odpowie, że nigdy nie pije w te dni zapytać, czy nigdy to się nie zdarzyło np. podczas urlopu, na imieninach. Jeśli zdarzyło się, dopytać o rodzaj alkoholu i ilość. Jeśli R. zapyta, jak traktować picie alkoholu w Święta, Sylwestra itp. wypadające w dzień powszedni, wyjaśnić, że traktować jak dni świąteczne. Picia alkoholu w piątek, sobotę, niedzielę, dni świąteczne i innych dni wolnych od pracy będzie dotyczyć następane pytanie (E8). Jeśli R. rozpoczął picie alkoholu np. w czwartek wieczorem, a skończył w nocy z czwartku na piątek, liczy się dzień rozpoczęcia, w więc tym przypadku czwartek. Oczywiście należy w odpowiedzi uwzględnić cały alkohol wypity przy tej okazji, a więc w czwartek wieczorem i po północy, tzn. faktycznie już w piątek. Niezależnie od tego, winien on uwzględnić także alkohol wypity wcześniej tego dnia, np. w czwartek do obiadu. Jeśli R. powie, że wypił półtora kieliszka wódki kolorowej 40/50 ml, to taką odpowiedź należy zapisać jako 1,5 we właściwym miejscu, ale w <u>jednej kratce</u> (nie zaś w dwóch). Przykładowo: _1,5_ _ _ _ .

	<ul style="list-style-type: none"> • Jeśli R. powie, że wypił mniej więcej 2-3 kieliszki, dopytać, czy wedle tego, co pamięta, były to raczej 2 czy raczej 3 kieliszki • Jeśli R. wymieni cydr LUB wermut (vermouth)/porto/sherry (xeres)/wino własnej roboty LUB mocne nalewki domowej roboty/bimber, które nie są wskazane na Karcie 46, dopytać o ilość i zaznaczyć (są to ostatnie kategorie, w nawiasach) • Na karcie zamieszczono dodatkowe informacje dotyczące objętości wypitego alkoholu. W przypadku mocnych alkoholi (wódka, drinki, likiery, nalewki) zamieszczono następujące opisy: 20/25 ml., 40/50 ml. i 80/100 ml. Wynika to z tego, że w restauracjach alkohol ten podawany jest właśnie w tej objętości (20, 40, 80 ml.) • Jeśli respondent udziela odpowiedzi innej niż wskazana na Karcie, wykorzystać przykłady sondowania/dopytywania zawarte w tabeli pod pytaniem. • W miejscu na zapis odpowiedzi nie przewidziano piwa ciemnego. Należy je traktować tak jak piwo owocowe lub jasne, w zależności od jego mocy (zob. przykłady sondowania) • W sytuacji, gdy respondent wskazuje 'nietypową objętość' wypitego alkoholu, można zapisać odpowiedź pod pytaniem, a po zakończonym wywiadzie przeliczyć na typowe (np. 'karafka wina 0,5 l.', po przeliczeniu są to 4 kieliszki 125 ml.) <p>Po zapisaniu odpowiedzi, należy dopytać R. czy tego dnia pił jeszcze jakiś inny alkohol, aby upewnić się, że uwzględniliśmy cały pity przez R. alkohol.</p> <p>UWAGA: na Karcie Respondenta wymienione są m.in. „wódka smakowa/kolorowa”. Por. instrukcja do pyt. E7-E8, E10a-E10b.</p>
<p>E10a E10b</p>	<p>Pytanie jest zadawane w zależności od płci respondenta (dla mężczyzn: pyt. 10a; dla kobiet: 10b). Do tych dwóch pytań odpowiednio wręczamy Kartę 47a i 47b. Zadanie, które stawiamy przed respondentem jest dość złożone i dlatego pytanie należy odczytywać powoli. Respondent musi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapoznać się z Kartą, • wybrać jeden, najbliższy przykład, który obrazuje ilość alkoholu, którą wypił przy jednej okazji • wskazać, jak często się to zdarzało w ciągu ostatnich 12 miesięcy. <p>W razie wątpliwości należy wyjaśnić, że we wszystkich przykładach pokazanych na Karcie zawartość czystego alkoholu jest podobna. W przypadku mężczyzn jest to około 64 gr. czystego alkoholu, a w przypadku kobiet około 48 gr. Na karcie jest jednak tylko 8 przykładów, a zestawów o podobnej zawartości czystego alkoholu jest oczywiście znacznie więcej.</p> <p>W razie wątpliwości dot. podobnej zawartości czystego alkoholu we wszystkich przykładach pokazanych na Karcie wyjaśnić, że zawartość czystego alkoholu obliczaliśmy w gramach, nie zaś mililitrach. Oznacza to, że 1 ml. czystego alkoholu = 0,8 grama. W rezultacie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piwo jasne 0,5 l (średnio 5,5%)=22 g czystego alkoholu. UWAGA: na billboardach pokazuje się 25 gram czystego alkoholu. Różnica wynika z zawartości alkoholu w różnych gatunkach jasnego piwa. Tutaj przyjęto średnia moc 5,5% za Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych - Piwo mocne 0,5 l (średnio 7,0%)=28 g czystego alkoholu - Kieliszek wina 125 ml. (średnio 12%)=12 g czystego alkoholu - Kieliszek wódki czystej 40/50 ml. (średnio 40%)=12,8 g czystego alkoholu - Kieliszek wódki kolorowej 40/50 ml. (średnio 36%)=11,5 g czystego alkoholu - Piwo owocowe/smakowe 0,5 l (średnio 2,5%)=10 g czystego alkoholu - Gotowy drink alkoholowy 0,33 l (średnio 4,5%)=11,9 g czystego alkoholu <p>Określenie 'za jednym razem, przy jednej okazji', to sytuacja, w której alkohol jest pity w sposób ciągły, np. podczas jednej imprezy, jednego pobytu w restauracji lub w domu. Jeśli R. był np. na imieninach, które trwały kilka godzin i wypił 5 kieliszków wódki lub więcej, to jest to <u>jedna okazja</u>. Jeśli jednak R. do obiadu jedzonego ok. 14:00 wypił 2 kieliszki wódki, a do kolacji wieczorem 3 kieliszki, to są to <u>dwie okazje</u>, a zatem nie należy ich sumować i tym samym nie należy ich uwzględniać w odpowiedzi na to pytanie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Imprezy takie jak wesele, I Komunia itp., które mogą trwać wiele godzin, traktujemy jako <u>jedną okazję</u>. • Jeśli impreza przeciąga się na następny dzień (np. Sylwester od 19:00 do 3:00), także traktujemy to jako <u>jedną okazję</u>. • Jeśli jednak impreza trwa 2 - 3 dni bez przerwy, jako jedną okazję traktujemy <u>ostatni dzień imprezy</u>,

	nie zaś całe 48 czy 72 godziny
E11-E12	Jeśli respondent nie zna dokładnie swojego wzrostu/wagi poprosić o podanie danych w przybliżeniu. W przypadku wzrostu (E11) można poprosić R. o sprawdzenie w dowodzie osobistym.
E13	Odpowiadając R. powinien uwzględnić wszelkie formy komunikowania się z lekarzem, także wizyty domowe. Położnych ani fizjoterapeutów mimo, że są specjalistami medycznymi, nie zaliczamy do kategorii lekarzy specjalistów. Rozmów z nimi na temat swojego zdrowia respondent nie powinien uwzględniać w swojej odpowiedzi. Respondent winien natomiast uwzględnić w swojej odpowiedzi rozmowy na temat zdrowia z lekarzem specjalistą, nawet jeśli jest on specjalistą z innej dziedziny niż problemy, których dotyczyła rozmowa. Chodzi np. o sytuację, w której respondent rozmawiał o swoich problemach kardiologicznych z lekarzem pulmonologiem. W pytaniu tym należy także uwzględnić sytuację, gdy lekarzem jest osoba znajoma lub członek rodziny. Nie chodzi więc tutaj wyłącznie o formalne wizyty w gabinetach lekarskich
E14, E17	Powody wymienione na karcie nie są kategoriami odpowiedzi. Innymi słowy, nie jest istotne, który z powodów odnosi się do respondenta, a istotne jest, czy którykolwiek z nich odnosi się do sytuacji respondenta.
E19	Pkt. 03. 'Medycyna chińska' – chodzi o tradycyjną medycynę chińską (np. ziołolecznictwo, akupunktura, masaże, leczenie dietą), nie zaś inne formy medycyny azjatyckiej (np. masaż tajski, moksoterapia – ogrzewanie).
E27	'Nie mieć na nic ochoty' w sensie braku motywacji do czegokolwiek
E28-E30	Pytania te mogą być drażliwe dla niektórych respondentów. W takim przypadku należy przypomnieć, iż chodzi wyłącznie o wskazanie litery, która odpowiada jego ewentualnym problemom zdrowotnym. Należy postępować zgodnie ze wskazaniem zawartym w części: 7. 2. Sposób prowadzenia wywiadu. pkt. 4. a także przypomnieć respondentowi o poufności badania oraz statystycznym opracowaniu wyników.
E30	Pytanie to może być szczególnie drażliwe dla niektórych respondentów. W takim przypadku należy przypomnieć, iż chodzi wyłącznie o udzielenie odpowiedzi 'Tak obecnie/ Tak w przeszłości/Nie nigdy', nie zaś o wskazanie konkretnego problemu zdrowotnego. Należy postępować zgodnie ze wskazaniem zawartym w części: 7. 2. Sposób prowadzenia wywiadu. pkt. 4. a także przypomnieć respondentowi o poufności badania oraz statystycznym opracowaniu wyników.
E31-E32	Pytania te także mogą być drażliwe dla niektórych respondentów. Należy postępować zgodnie ze wskazaniem zawartym w części: 7. 2. Sposób prowadzenia wywiadu. pkt. 4. a także przypomnieć respondentowi o poufności badania oraz statystycznym opracowaniu wyników. Okres dzieciństwa lub dorastania należy traktować jako jedną kategorię. Jeśli w okresie dzieciństwa konflikty/problemy były częste, a w okresie dorastania „przez cały czas”, respondent ma sam ocenić, która z odpowiedzi lepiej oddaje jego sytuację. Winien on zatem 'uśrednić' częstotliwość pojawiania się poważnych konfliktów/poważnych problemów finansowych.
E31	Mówiąc o konfliktach mamy na myśli zarówno konflikty słowne (tzw. kłótnie), jak i przemoc fizyczną.
F. Charakterystyka społeczno-demograficzna, w tym: skład gospodarstwa domowego, płeć, wiek, stan cywilny, miejsce zamieszkania, wykształcenie i zawód respondenta, partnera, rodziców, członkostwo w związkach i dochód.	
F1	Należy pamiętać, iż na użytek badania ESS przyjęta jest inna definicja gospodarstwa domowego niż GUS (GD tworzy jedna osoba mieszkająca samodzielnie lub grupa osób, które mieszkają pod tym samym adresem LUB wspólnie się utrzymują, bądź spełniają obydwa te warunki jednocześnie). Na mocy tej definicji do gospodarstwa domowego zaliczamy : osoby przebywające na wakacjach (urlopach), pracujące poza miejscem zamieszkania oraz przebywające w szpitalu krócej niż 6 miesięcy , dzieci w wieku szkolnym mieszkające w internacie, studentów zajmujących prywatne kwatery. Na mocy tej definicji do gospodarstwa domowego NIE zaliczamy : osób przebywające poza miejscem zamieszkania 6 miesięcy lub dłużej, osób odwiedzających gospodarstwo domowe (gości) oraz osób zamieszkujących w instytucjach (zob. część 3 „PRÓBA”). W przypadku ewentualnych wątpliwości respondenta ankieter powinien pomóc mu w udzieleniu odpowiedzi.
F2-F4	Pytania te zadajemy odnośnie każdej osoby wpisanej do tabeli: najpierw w stosunku do respondenta, a następnie pozostałych osób od najstarszej do najmłodszej . W pyt. F4 określamy pokrewieństwo w

	stosunku do respondenta. Zwracamy uwagę, że dziadków, a także synową, zięcia respondenta zaliczamy do kategorii: „ inny krewny ” (pkt. 5). Podobnie, zamieszkujący z respondentem mąż/zona po rozwodzie zaliczany jest do kategorii „ osoba niespokrewniona ” (pkt. 6). Podobnie traktujemy „sublokatora”.
F5	Po zaznaczeniu odpowiedzi respondenta w kwestionariuszu, zaznaczamy ją także na Karcie Zapisu Ankietera. Informacje te będą potrzebne do zaznaczenia odpowiedzi w pyt. F43.
F6	W pytaniu interesuje nas wyłącznie FORMALNO-PRAWNY STATUS związku respondenta z partnerem, zgodnie z polskim prawodawstwem, a więc NIE faktyczna sytuacja. W pytaniu chodzi więc o postrzeganie przez respondenta sytuacji formalno-prawnej. Punkt 01. oznacza związek małżeński zawarty w Kościele lub/i USC.
F7-F8	W przypadku osób niepełnoletnich, zadanie tych pytań można poprzedzić uwagą, że pytania te mogą ich „nie dotyczyć”, ale dla „formalności” musimy je zadać.
F7	Chodzi o zamieszkiwanie z partnerem/partnerką kiedykolwiek bez ślubu (tzn. związek małżeński zawarty w Kościele lub/i USC), niezależnie od tego, czy jest to ta sama osoba obecnie, czy też inna oraz, niezależnie od obecnego statusu (obecna żona może być „ex-partnerką”).
F8	Chodzi o rozwód orzeczony przez sąd. Dotyczy to także sytuacji, gdy respondent po raz drugi (po rozwodzie) zawarł związek małżeński z tą samą osobą.
F9	Zamieszkujący z respondentem mąż/zona po rozwodzie zaliczany jest do kategorii „ osoba niespokrewniona ” (kod 2 – „ Inne sytuacje ”).
F11	W pytaniu interesuje nas wyłącznie FORMALNO-PRAWNY STATUS związku respondenta z partnerem, zgodnie z polskim prawodawstwem, a więc NIE faktyczna sytuacja. Pytanie to zadaje się wyłącznie osobom, które obecnie nie zamieszkują z partnerem/partnerką i tym, którzy zamieszkują, ale nie mają innego formalno-prawnego statusu. Chodzi o status zgodny z prawem obowiązującym w Polsce. Tak więc, jeśli respondent zawarł związek partnerski np. w Wielkiej Brytanii (gdzie jest formalnie dopuszczalny), a obecnie mieszka w Polsce (wywiad jest realizowany w Polsce) - gdzie nie jest ta forma związku „legalna” (prawnie uznawana), powinien on udzielić odpowiedzi: „żadna z powyższych – 08”. Punkt „01” oznacza związek małżeński zawarty w Kościele lub/i USC. Jeśli respondent wskazuje dwie lub więcej odpowiedzi, zaznaczyć odpowiedź oznaczoną niższym kodem (najniższy „01”, najwyższy „05”). Przykładowo, w sytuacji, gdy respondent po rozwodzie (kod „04”) zawarł związek małżeński z inną lub tą samą osobą, należy zaznaczyć kod „01”. Podobnie, jeśli były współmałżonek (po rozwodzie) zmarł, to osoba ta nie jest „wdową/wdowcem” (kod „05”), lecz „rozwidziona/rozwidzionym” (kod „04”). Jeśli respondent nie jest w stanie określić swojego statusu formalno-prawnego, należy zaznaczyć odpowiedź, która jest najbliższa jego deklaracjom.
F13	W pytaniu chodzi o to, czy respondent był <u>kiedykolwiek</u> członkiem gospodarstwa domowego, w skład którego wchodziły dzieci: jego, przysposobione, adoptowane lub partnera.
F14a	Pytanie to może być drażliwe dla niektórych respondentów. W takim przypadku należy przypomnieć, iż chodzi wyłącznie o udzielenie odpowiedzi ‘Tak/Nie’. Należy postępować zgodnie ze wskazaniem zawartymi w części: 7. 2. Sposób prowadzenia wywiadu. pkt. 4. a także przypomnieć respondentowi o poufności badania oraz statystycznym opracowaniu wyników.
F15	W pytaniu tym interesuje nas ukończona szkoła najwyższego szczebla , co odpowiada uzyskaniu przez respondenta odpowiedniego świadectwa lub dyplomu. W ramce pod treścią pytania podano dodatkową wskazówkę, jak należy to rozumieć. W Polsce ukończenie szkoły odpowiada zazwyczaj uzyskaniu ŚWIADECTWA UKOŃCZENIA SZKOŁY lub ŚWIADECTWA UKOŃCZENIA OSTATNIEJ KLASY W TEJ SZKOLE (np. 8-klasy szkoły podstawowej). W wypadku osób kończących szkoły średnie należy zwrócić uwagę na to, że osobne kategorie (09 i 11) przewidziano dla osób, które zrobiły maturę, jak i dla tych, które poprzestały na uzyskaniu świadectwa ukończenia szkoły średniej (kategorie 08 i 10). Za ukończenie studiów wyższych przyjęto uzyskanie dyplomu licencjackiego, dyplomu inżyniera (kategoria 14), dyplomu magistra, bądź dyplomu lekarza (kategoria 15). Osoby zaliczone do kategorii 16 powinny posiadać dyplom doktora nauk. Respondenta klasyfikujemy do odpowiedniej kategorii wyłącznie na podstawie jego słownej deklaracji , jakiego rodzaju dyplom lub świadectwo uzyskał. W żadnym wypadku ankieterowi nie wolno żądać okazania tego świadectwa lub dyplomu.

	<p>Należy zwrócić uwagę na dwie kategorie wykształcenia podstawowego. Kategoria „Ukończona szkoła podstawowa 6-klasowa (4-klasowa przed wojną)” (kategoria 02), stosuje się w pierwszym rzędzie do respondentów, którzy do czasu badania ukończyli jedynie 6-klasową szkołę podstawową wprowadzoną w Polsce w 2000 roku (na przykład uczęszczając obecnie do gimnazjów, lecz ich jeszcze nie skończyli). Do kategorii tej zaliczamy także ludzi starszych, którzy szkołę podstawową kończyli przed wojną. W tym czasie szkoły dzieliły się na 4 i 7 klasowe. Nauka w szkołach 4-klasowych trwała 7 lat (gdyż klasa trzecia trwała 2 lata, zaś czwarta 3 lata), dlatego szkoły te traktujemy jako podstawowe ukończone (kategorii 02). Natomiast gdy respondent ukończył przed wojną 7 klas szkoły podstawowej, to zaliczamy go do kategorii 03. Dodajmy, że po wojnie, w latach 1945-1967 wszystkie szkoły podstawowe były 7-klasowe, zaś w latach 1968-1999 - 8-klasowe. Jeśli więc badany skończył szkołę podstawową w jednym z tych okresów, to jego wykształcenie zaliczamy do kategorii 03.</p> <p>Warto też zwrócić uwagę na trzy kategorie wykształcenia zasadniczego zawodowego (05, 06 i 07), które różnią się rodzajem świadectwa, które trzeba było posiadać chcąc rozpocząć naukę w szkole zasadniczej zawodowej. Wybór jednej z tych odpowiedzi nie powinien nastęrczać trudności, aczkolwiek ankieter powinien zwrócić uwagę, czy respondent odczytał treść odpowiedzi do końca. W razie powstania wątpliwości wyjaśniamy, że szkoły kategorii 05 w zasadzie występowały jedynie przed wojną i w pierwszych latach powojennych, aczkolwiek również w późniejszych latach istniały równoważne im formy kształcenia (np. Ochotnicze Hufce Pracy). Od kandydatów nie wymagano uprzedniego ukończenia szkoły podstawowej, gdyż zakładając, że wykształcenie podstawowe można uzupełnić uczęszczając na kursy lub dodatkowe zajęcia. Kategoria 06 odpowiada szkołom zasadniczym zawodowym istniejącym do 2003 roku, które wymagały od kandydatów świadectwa ukończenia ósmej (wcześniej siódmej) klasy szkoły podstawowej. Kategoria 07 to szkoły zasadnicze zawodowe przeznaczone dla absolwentów gimnazjów w zreformowanym systemie szkolnym. Zaczęły one powstawać po 2003 roku. Warto jednak wiedzieć, że w tym czasie funkcjonowały również szkoły zasadnicze zawodowe z kategorii 06. Na ogół były to szkoły dla pracujących, przeznaczone dla osób, które skończyły szkołę podstawową w starym systemie (8-klasową).</p> <p>Niektórzy respondenci o wykształceniu zasadniczym zawodowym mogą mieć trudności z wyborem między kategorią 05 a 06, zwłaszcza gdy szkołę kończyli dawno i nie pamiętają, czy świadectwo ukończenia szkoły podstawowej było wymagane. W takim wypadku zapytać, czy respondent, przed rozpoczęciem nauki w tej szkole, uzyskał uprzednio świadectwo ukończenia szkoły podstawowej, czy też takiego świadectwa nie miał – po czym wybrać kategorię 05 lub 06 w zależności od udzielonej odpowiedzi.</p> <p>Przypomnijmy raz jeszcze, że pytanie F15 dotyczy jedynie szkół ukończonych. Na przykład, jeśli respondent powie, że uzyskał absolutorium na studiach, lecz nie napisał pracy magisterskiej, to należy wyjaśnić mu, że akurat to pytanie (F15) dotyczy najwyższego uzyskanego świadectwa lub dyplomu, natomiast wszelkiej dalszej nauki na studiach lub w innych szkołach dotyczyć będą kolejne pytania. Jeśli respondent osiągnął najwyższy poziom wykształcenia za granicą, należy poprosić o wskazanie na karcie odpowiedzi najbardziej zbliżonej do świadectwa, które uzyskał za granicą.</p>
F15_2a/b	<p>Pytania te dotyczą szkoły lub uczelni, w której respondent uczy się obecnie/uczył się ostatnio (najpóźniej w życiu). Przy czym nie ma znaczenia, jak długo kształcił się w tej szkole i czy ją ukończył. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w wielu wypadkach jest to inna szkoła, niż ta, w której respondent uzyskał najwyższy poziom wykształcenia (podany w pytaniu F15). Ilustrują to poniższe przykłady.</p> <p>Przykład 1. 19-letni respondent aktualnie uczy się w trzeciej klasie technikum. W pytaniu F15 jako swój poziom wykształcenia powinien wybrać kategorię 04, gdyż gimnazjum jest najwyższą szkołą, którą skończył do momentu badania.</p> <p>Przykład 2. Respondentka w pytaniu F15 określiła swoje wykształcenie jako 09 (matura uzyskana w liceum ogólnokształcącym). Po zadaniu pytania F15_2b powiedziała ankieterowi, że po maturze studiowała jeszcze przez 2 lata, lecz zmuszona była przerwać studia ze względu na małżeństwo i dziecko. W jej wypadku pytanie F15_2b dotyczyć będzie uczelni, na której studiowała, mimo że nie uzyskała na niej żadnego tytułu ani dyplomu ukończenia.</p> <p>Przykład 3. Respondent ma stopień naukowy doktora filozofii i pracuje jako adiunkt na wyższej uczelni. W pytaniu F15 wybrał odpowiedź 16. Okazało się, że doktorat uzyskał na studiach doktoranckich w</p>

	<p>Niemczech, które trwały 3 lata. Pytanie F15_2 nie obejmuje form kształcenia pomagisterskiego (studiów podyplomowych, doktoranckich, MBA, staży naukowych itp.). Należy wyjaśnić respondentowi, że kolejne pytania dotyczą uczelni, w której uzyskał tytuł magistra.</p> <p>Przykład 4. Respondentka w pytaniu F15 określiła swoje wykształcenie jako 09 (Matura uzyskana w liceum ogólnokształcącym), po czym powiedziała ankieterowi, że szkołę średnią kończyła w Szwajcarii, będąc z rodzicami na placówce, zaś samą maturę zdawała kilka lat później w Polsce, w Centrum Kształcenia Ustawicznego. Pytanie od F15_2b dotyczy ostatniej szkoły, do której chodziła, czyli w tym wypadku szkoły średniej w Szwajcarii.</p>
F15_2a- F15_2b	<p>Pytanie zadajemy tylko w wersji F15_2a lub F15_2b, w zależności od odpowiedzi udzielonej na pytanie F15_1. Jeśli po zadaniu pytania w wersji F15_2b respondent wykazuje wahanie lub niezdecydowanie, to zadać pytanie dodatkowe, „Czy po uzyskaniu wykształcenia, o którym mówiliśmy, uczył się P. jeszcze kiedykolwiek później w jakiejś innej szkole?”. Jeśli respondent odpowie twierdząco, należy wyjaśnić, że dalsze pytania dotyczyć będą tej właśnie szkoły. Jeśli zaś odpowie przecząco, należy wyjaśnić, że pytanie dotyczy szkoły, w której uzyskał najwyższy poziom wykształcenia – podany w F15.</p> <p>W miejscu przeznaczonym na wpisanie odpowiedzi należy zapisać rodzaj szkoły w taki sposób, aby z podanego określenia wynikał jej poziom (szczebel). Na przykład, „szkoła zasadnicza zawodowa”, „liceum ogólnokształcące”, „technikum”, „szkoła pomaturalna” itp. Niedopuszczalne są określenia obejmujące szkoły różnych szczebli, na przykład „zespół szkół zawodowych”, czy „szkoła budowlana”. Jeśli respondent wymieni wyższą uczelnię, należy poprosić go o podanie pełnej nazwy tej uczelni, np.: „Politechnika Wroclawska”, „Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie”, „Szkoła Główna Planowania i Statystyki”. Jeśli z nazwy uczelni nie wynika, w którym mieście się znajduje, to należy dodatkowo dopytać o miasto (siedzibę uczelni).</p>
F16	<p>W pytaniu chodzi o lata nauki w szkole lub na studiach niezależnie od tego, czy respondent ukończył dany poziom kształcenia, czy też nie. W sumarycznej liczbie lat edukacji nie należy uwzględniać przerw ani powtarzanych klas, kursów zawodowych (pozaszkolnych), nie związanych ze stałym trybem uczęszczania do szkoły/uczelni. Długość programu powinna być przeliczona na pełne lata nauki (połówki roku zaokrąglamy w górę). Przykładowo, respondent w wieku 65 lat ukończył w dzieciństwie 7-klasową szkołę podstawową, w której 7-klasę powtarzał. Następnie poszedł do 2-letniej szkoły przysposobienia rolniczego, którą ukończył. Po dziesięcioletniej przerwie rozpoczął naukę w technikum dla pracujących, które trwało 3 lata. Technikum tego nie ukończył, rezygnując z nauki po pół roku (po pierwszym semestrze). Łączna liczba lat nauki wynosi w jego przypadku: 7 + 2 + 1 = 10.</p> <p>Liczba lat powinna być przeliczona na pełne lata nauki. Przykładowo, jeśli respondent uczył się w szkole dziennej 12 lat, a następnie w szkole w systemie np. zaocznym 6 lat, należy przyjąć, iż łącznie uczył się pełne 15 lat ($12 + 6/2 = 15$). Jeśli jednak uczył się w trybie przyspieszonym, lata nauki liczymy wg normalnego trybu. Przykładowo, jeśli respondent uczył się w szkole dziennej 12 lat, a następnie studia trwające 6 lat ukończył w ciągu 3 lat, należy przyjąć, iż łącznie uczył się pełne 18 lat ($12 + 6 = 18$).</p>
F17a- F17c	<p>Respondent w pyt. F17a może wskazać jeden lub kilka rodzajów aktywności podejmowanej w ciągu ostatnich siedmiu dni. W pytaniu tym należy dopytać respondenta o dodatkowe rodzaje aktywności. Jeśli został wskazany więcej niż jeden kod, zadajemy pyt. F17c. W pytaniu tym (F17c) może pojawić się tylko jeden kod, który powinien odpowiadać główniej aktywności respondenta w ciągu ostatnich 7 dni.</p> <p>Jeżeli respondent nie może się zdecydować, jaką odpowiedź wybrać lub po prostu nie wie, jak odpowiedzieć, należy poprosić go, by spróbował wskazać, które z określeń na karcie najlepiej obrazuje to, co robił w trakcie ostatniego tygodnia. Zwracamy uwagę, że w pytaniach <u>pominięty</u> został kod „07”</p>
F17a	<p>Poniższe uwagi wyjaśniają znaczenie poszczególnych kategorii odpowiedzi w pyt. F17a w bardziej szczegółowy sposób:</p>

- p. 01 Wykonujący pracę odpłatną (praca najemna, na własny rachunek, w firmie rodzinnej, we własnym gospodarstwie rolnym) – także w przypadku tymczasowej przerwy w pracy.**
Ta kategoria dotyczy wszystkich typów pracy zarobkowej, bez względu na to, czy chodzi o pracownika najemnego czy osobę pracującą na swój własny rachunek. W kategorii tej mieści się również praca dorywcza, w niepełnym wymiarze czasu i tymczasowa (wykonywana tylko w ściśle zdefiniowanym okresie). **Wolontariat i inne prace ochotnicze**, wykonywane tylko w zamian za zwrot poniesionych kosztów lub prace, gdzie jedyną formą zapłaty jest pewne świadczenie (np. zakwaterowanie), **nie są traktowane jako praca odpłatna i są wyłączone** z tej kategorii odpowiedzi. Kategoria „tymczasowa przerwa w pracy” obejmuje tych wszystkich, którzy:
- nie pracowali w ciągu ostatniego tygodnia z powodu choroby, przebytego urazu, pobytu na wakacjach lub urlopie okolicznościowym/macierzyńskim; pod warunkiem, że cały czas są oni zatrudnieni bądź jako pracownicy najemni bądź jako osoby pracujące na własny rachunek i mają miejsce pracy do którego mogą powrócić (to samo, które było ich miejscem pracy przed czasową nieobecnością).
  - byli na przymusowych urloпах w zakładzie pracy lub strajkowali, pod warunkiem że nadal zachowali swoje miejsce pracy, do którego mogą powrócić.
- Osoby, których umowy o pracę przewidują **pracę regularną, ale nie ciągłą** (np. personel niektórych instytucji edukacyjnych, zawodowi sportowcy, którzy zarabiają wyłącznie w sezonie lub w pewnych okresach), **należy zaliczyć do tej kategorii**, nawet jeśli z tego powodu nie pracowali w trakcie ostatniego tygodnia.
- p. 02 Uczący się w szkole lub na uczelni (nauka nie jest opłacana przez pracodawcę) – także w przypadku wakacyjnej przerwy w nauce.**
Wszyscy uczniowie i studenci, **nawet ci, którzy w trakcie ostatniego tygodnia pracowali w ramach pracy wakacyjnej**, powinni być zaliczeni do tej kategorii. Jeżeli student przebywa na wakacjach i zamierza kontynuować naukę pod warunkiem, że zda egzamin, należy założyć, że egzamin zostanie zdany pozytywnie i należy traktować respondenta nadal jako osobę uczącą się.
- p. 03 Bezrobotni, aktywnie poszukujący pracy.**
Ta kategoria dotyczy wszystkich osób niepracujących, które aktywnie poszukują zatrudnienia. W tej kategorii znajdują się ludzie, którzy poszukują pracy poprzez centralne lub lokalne, państwowe i prywatne urzędy i ośrodki pośredniczące w poszukiwaniu zatrudnienia, ludzie odpowiadający na ogłoszenia zawierające oferty pracy, ludzie, którzy sami ogłaszają swoją ofertę pracy w różnego rodzaju mediach i wreszcie wszystkie osoby, które po prostu aktywnie rozglądają się wokół za wszystkimi możliwościami zdobycia pracy.
- p. 04 Bezrobotni NIE poszukujący aktywnie pracy, ale chcący pracować.**
Ta kategoria obejmuje każdego bezrobotnego, który w danym momencie nie poszukuje aktywnie zatrudnienia. Osoby, które na przykład zrezygnowały z szukania pracy lub są chore i nie są w stanie w danym momencie poszukiwać pracy, zaliczane są do tej kategorii. Respondent powinien sam zdecydować czy choroba, w jego przypadku, powinna być traktowana jako przejściowa czy też nie. Jeżeli respondent nie potrafi się zdecydować, chorobę należy uznać za przejściową (i zaliczyć respondenta do tej kategorii), o ile trwa krócej niż 6 miesięcy.
- p. 05 Trwała choroba lub niepełnosprawność.**
Dotyczy ludzi niepracujących i nie szukających pracy z powodu trwałej (nieuleczalnej) choroby lub niepełnosprawności. Osoby, które nigdy nie pracowały z powodu niepełnosprawności/choroby należy wliczyć do tej kategorii. Chorobę lub niepełnosprawność należy traktować jako trwałe, jeżeli trwa nieprzerwanie przez sześć miesięcy lub dłużej.
- p. 06 Emerytura/renta.**
Kategoria ta obejmuje wszystkich, którzy odeszli z pracy zawodowej w wieku zbliżonym do normalnego wieku emerytalnego lub też tych, którzy odeszli „na wcześniejszą emeryturę” i nie szukają dalszego zatrudnienia w żadnej formie. Emerytów/rencistów, którzy są trwale chorzy, lub którzy stali się inwalidami w okresie emerytalnym, należy zaliczyć do tej kategorii. Kategoria ta nie obejmuje oczywiście młodych ludzi uczących się, którzy mają rentę po ojcu lub matce.
- p. 07 Brak kodu**

	<p>p. 08 <u>Osoby zajmujące się domem, opiekujące się dziećmi lub innymi osobami.</u> Kategoria ta obejmuje osoby, które wykonują nieodpłatnie prace domowe lub zajęcia związane z opieką nad dziećmi lub innymi osobami. Może zdarzyć się, że w gospodarstwie domowym jest więcej niż jedna taka osoba. W tym pytaniu interesuje nas wyłącznie sytuacja respondenta.</p> <p>p. 09 Inna sytuacja. Odpowiedź ta nie jest uwidoczniona na karcie odpowiedzi. Dotyczy ona wszystkich respondentów, którzy nie pasują do żadnej z siedmiu kategorii zamieszczonych na karcie.</p>
F17c	<p>Poniższe uwagi wyjaśniają znaczenie kategorii odpowiedzi w pyt. F17c w bardziej szczegółowy sposób (są one nico inne niż w pyt. F17a, ponieważ pytanie dotyczy głównej aktywności). Różnice wyróżnione są pochyłą czcionką:</p> <p>p. 01 Bez zmian. p. 02 Bez zmian. p. 03 Bez zmian. p. 04 Bez zmian.</p> <p><i>Pozostałe cztery kategorie obejmują tę część populacji, którą generalnie uważa się za zawodowo nieaktywną.</i></p> <p>p. 05 <u>Trwała choroba lub niepełnosprawność.</u> Dotyczy ludzi niepracujących i nie szukających pracy z powodu trwałej (nieuleczalnej) choroby lub niepełnosprawności. Osoby, które nigdy nie pracowały z powodu niesprawności/choroby należy wliczyć do tej kategorii. <i>Nie należy natomiast tutaj włączać rencistów (osób o złym stanie zdrowia), którzy jednak nie poszukiwaliby pracy, nawet gdyby byli zdrowi.</i> W przypadku wątpliwości, chorobę lub niepełnosprawność należy traktować jako trwałe, jeżeli trwa nieprzerwanie przez sześć miesięcy lub dłużej.</p> <p>p. 06 <u>Emerytura/renta.</u> Kategoria ta obejmuje wszystkich, którzy odeszli z pracy zawodowej w wieku zbliżonym do normalnego wieku emerytalnego lub też tych, którzy odeszli „na wcześniejszą emeryturę” i nie szukają dalszego zatrudnienia w żadnej formie. <i>Emerytów/rencistów, którzy są trwale chorzy, lub którzy stali się inwalidami w okresie emerytalnym należy zaliczyć do tej kategorii. Kobiety, które odeszły z pracy w trakcie trwania małżeństwa po to, by zajmować się domem/wychowywać dzieci i które nie pracowały zawodowo przez wiele lat, należy zaklasyfikować jako „osoby zajmujące się domem” nie zaś do kategorii „emerytów/rencistów”. Niemniej trudno jednoznacznie zdefiniować fakt bycia emerytem lub rencistą. Tak więc poza wskazówką dotyczącą kobiet – gospodyń domowych, generalnie ankieter powinien zaakceptować odpowiedź wskazaną przez respondenta na karcie.</i></p> <p>p. 07 <u>Brak kodu</u></p> <p>p. 08 Osoby zajmujące się <u>domem, opiekujące się dziećmi lub innymi osobami.</u> Kategoria ta obejmuje osoby, które wyłącznie lub w części wykonują nieodpłatnie prace domowe lub zajęcia związane z opieką nad dziećmi lub innymi osobami. Może zdarzyć się, że w gospodarstwie domowym jest więcej niż jedna taka osoba. W tym pytaniu interesuje nas wyłącznie sytuacja respondenta.</p> <p>p. 09 Inna sytuacja. Odpowiedź ta nie jest uwidoczniona na karcie odpowiedzi. Dotyczy ona wszystkich respondentów, którzy nie pasują do żadnej z ośmiu kategorii zamieszczonych na karcie. <i>Jednakże żadna osoba w jakiegokolwiek formie pracująca zarobkowo (nawet, jeżeli jest to dorywcza praca na własny rachunek) nie powinna zostać zaliczona do tej kategorii.</i></p>
F17d	Po zaznaczeniu odpowiedzi respondenta w kwestionariuszu, zaznaczamy ją także na Karcie Zapisu Ankietera. Informacje te będą potrzebne do zaznaczenia odpowiedzi w pyt. F34a.
F20	Chodzi o rok zakończenia ostatniej odpłatnej pracy.
F21, F23	Celem pytań jest oddzielenie grupy osób pracujących na własny rachunek od pozostałych. Tak więc, osoba, która pracuje dla kogoś innego, niezależnie od tego, czy z formalnego punktu widzenia legalnie czy nielegalnie, jest osobą zatrudnioną (wykonuje pracę najemną). Stąd odpowiedź na pyt. F23 zależy wyłącznie od długości czasu trwania zatrudnienia określonego w umowie (formalnej bądź

	nie).
F21 – F34a	Pytania dotyczą osób obecnie pracujących lub pracujących kiedykolwiek. Dotyczą one głównej pracy respondenta. Może być to obecna lub ostatnia praca respondenta, jeżeli obecnie respondent nigdzie nie jest zatrudniony. Ankieter powinien dostosować do konkretnej sytuacji formę pytania (jeśli respondent obecnie pracuje, blok ten zadajemy w odniesieniu do obecnej pracy; jeśli nie wykonuje odpłatnej pracy, ale kiedyś pracował, zadajemy je w odniesieniu do ostatnio wykonywanej pracy). Jeżeli respondent ma więcej niż jedno zajęcie, powinien udzielać odpowiedzi na temat tego, które w tygodniu zajmuje mu najwięcej czasu . Jeżeli natomiast respondent ma dwa miejsca pracy, które pochłaniają mu w tygodniu dokładnie tyle samo czasu, powinien wypowiadać się w stosunku do tego zajęcia, które jest wyżej płatne . Niektóre osoby pracujące na własny rachunek mogą prowadzić własne firmy, inne zaś mogą jedynie wykonywać okazjonalne, nie mające stałego charakteru zlecenia. Należy także pamiętać, że osoba prowadząca jednoosobową działalność gospodarczą niekoniecznie musi być zaliczana do kategorii osób pracujących na własny rachunek, jeżeli ta działalność gospodarcza prowadzona jest pod firmą będącą podmiotem prawnym, osoba ta może być równie dobrze pracownikiem tej firmy pobierającym pensję. Praca w gospodarstwie rolnym (własnym) to praca na własny rachunek. Cechą wyróżniającą rodzinne przedsiębiorstwo jest to, że zatrudnione są w nim tylko osoby z rodziny – gospodarstwa domowego (płatnie lub nieodpłatnie). Nie dotyczy to gospodarstwa rolnego.
F22	Jeśli respondent prowadzi gospodarstwo rolne i nie zatrudnia innych osób, należy wpisać '00000'. Podobnie w przypadku jednoosobowej działalności gospodarczej.
F24	Przykładowo, jeśli ktoś pracuje w PKP na stacji Łódź Fabryczna, podaje liczbę zatrudnionych na tej stacji. Chodzi o liczbę zatrudnionych w głównym miejscu pracy. Jeśli rolnik samodzielnie prowadzi gospodarstwo rolne, należy zaznaczyć pkt. 1 („poniżej 10”). Podobnie w przypadku jednoosobowej działalności gospodarczej. W takiej sytuacji nie zadajemy pyt. F25 i zaznaczamy pkt. 2. 'Nie'.
F25	Jeśli respondent samodzielnie prowadzi gospodarstwo rolne lub prowadzi jednoosobową działalność gospodarczą nie zadajemy tego pytania i zaznaczamy pkt. 2. 'Nie'.
F25-F26	Przez termin „kierowanie” rozumie się organizowanie, nadzorowanie i kontrolowanie pracy podległych pracowników oraz odpowiedzialność za ich pracę.
F29	W przypadku jednoosobowej działalności gospodarczej (samo zatrudnienie) należy zaznaczyć kod '555'.
F29-F30	Liczba godzin pracy w pyt. F30 może być równa lub większa niż liczba godzin w pyt. F29 (nie może być mniejsza).
F31	Odpowiedzi na pytania o branżę (profil działalności) zakładu pracy respondenta oraz sektor mogą okazać się kluczowe w trakcie kodowania zawodu. Informacje te także winny być szczegółowe i wyczerpujące. Sama nazwa zakładu może okazać się niewystarczająca, podobnie jak wskazanie finalnego produktu. Przykładowo zapis „samochody” może oznaczać produkcję samochodów, sprzedaż nowych samochodów, sprzedaż używanych lub przedsiębiorstwo zajmujące się importem samochodów.
F32	W pyt. F32 najważniejsze jest rozróżnienie między sektorem publicznym (kierowanym przez władze centralne lub lokalne, także za pośrednictwem np. rad nadzorczych) i sektorem prywatnym. Respondent musi skupić się na własnej sytuacji: przykładowo, jeśli pracuje on w firmie świadczącej usługi dla szpitali lub szkół, to pracuje w sektorze prywatnym, mimo iż szpital/szkoła należy do sektora państwowego.
F33-F34a	Informacje na temat wykonywanego obecnie/ostatnio zawodu należy uzyskać od praktycznie wszystkich respondentów, z pominięciem jedynie tych, którzy nigdy nie pracowali . Należy każdego zapytać o obecną lub ostatnio wykonywaną pracę. Ankieter powinien dokładnie dopytać o wszystkie istotne szczegóły. Jeżeli jakichkolwiek informacji będzie brakowało nie będzie możliwe poprawne zakodowanie zawodu respondenta wg kategorii ISCO i PSKZ. Nazwa zawodu respondenta jest bardzo ważną informacją, ale zazwyczaj niewystarczającą. Zawody takie jak: referent, nauczyciel, inżynier, mogą być wykonywane w różnych branżach. Dlatego w pyt. F34 należy dopytać o szczegółowy opis obowiązków i czynności, które respondent wykonuje/wykonywał. W pyt. F34a chodzi o poziom kwalifikacji, który jest wymagany do pracy na tym stanowisku (aby uzyskać tę pracę), nie zaś kwalifikacje, które posiada respondent .
F34a	Pytanie do Ankietera: Odpowiedź zakreślamy na podstawie informacji zapisanej w Karcie Zapisu Ankietera (F17d).

F35	Jeśli respondent pracował w przedstawicielstwie polskiej firmy za granicą, to pracę tę należy traktować jako pracę za granicą. Nie chodzi tutaj bowiem o pracodawcę, lecz miejsce pracy (kraj).
F35a-F35b	Pytanie zadajemy wyłącznie osobom, które kiedykolwiek pracowały zarobkowo. Pytania dotyczą ekspozycji respondenta na wskazane zagrożenia niezależnie od rodzaju i okresu pracy. Nie chodzi oczywiście o zajęcia domowe, natomiast należy uwzględnić prace w rodzinnym gospodarstwie rolnym.
F35a	Pkt. 3. Chodzi tutaj o specyficzne zawody np. fizjoterapeutów, pielęgniarzy, ratowników. Są to zawody wymagające specyficznego wysiłku.
F39	Należy tutaj uwzględnić także organizacje o charakterze korporacyjnym, np. Izby Lekarskie, Izby Radców prawnych, Rady Adwokackie.
F40	Jeśli respondent twierdzi, że np. wysokość jego emerytury i pensji jest identyczna, należy poprosić, aby uwzględnił także premie w pracy, 13. pensję itp. i dopiero wtedy wskazał odpowiedź.
F41	Ankieter powinien uzyskać informacje na temat łącnego dochodu NETTO gospodarstwa domowego (dochodu na rękę ze wszystkich źródeł po opodatkowaniu) . To, co chcemy uzyskać, to kwota już po odliczeniu podatku dochodowego, obowiązkowych ubezpieczeń (ZUS) czy nieobowiązkowych ubezpieczeń emerytalnych (wpłaty na Fundusze Emerytalne). Dochód ten powinien uwzględniać nie tylko wynagrodzenie za wykonywaną pracę, ale zasiłki z budżetu państwa, emerytury oraz renty, dochody niezarobkowe, takie jak odsetki od oszczędności, dochody z tytułu najmu itp. Pytania odnoszą się do obecnego stanu dochodu gospodarstwa domowego, przy czym może to oznaczać ostatni okres podatkowy lub jakiegokolwiek inny, o którym respondentowi najłatwiej jest się wypowiedzieć (miesiąc lub rok). Pytanie to jest, jak wykazują doświadczenia, trudne dla wielu respondentów, którzy nie rozumieją zasady posługiwania się kartą. Dlatego też w wersji polskiej kwestionariusza tak przeformułowaliśmy pytanie, aby im to ułatwić. Jednakże ankieter musi wykazać aktywność podczas jego zadawania , wyjaśniając w razie potrzeby, że niektórym ludziom najłatwiej jest określić miesięczne dochody gospodarstwa domowego , a innym, np. rolnikom i niektórym osobom pracującym na własny rachunek – roczne dochody gospodarstwa domowego . Powinien także – w zależności od sytuacji respondenta – wskazać mu tę część karty, którą powinien się posłużyć udzielając odpowiedzi. Respondent musi więc zdecydować, czy łatwiej jest mu określić dochody gospodarstwa domowego w skali miesiąca czy roku i wskazać literę , która odpowiada uzyskiwanym dochodom. Oznaczenia literowe, nie zaś kwota dochodów, ma zapewnić respondentowi poczucie poufności informacji przekazywanej ankieterowi. Jeśli jednak jest to dla respondenta zbyt skomplikowane i nie odczuwa on potrzeby poufności przekazywanej informacji, można ustalić wysokość dochodów. Jednakże w kwestionariuszu, co oczywiste, należy zanotować odpowiednią literę.
F43	Odpowiedź określamy na podstawie informacji zapisanej w Karcie Zapisu Ankietera (F5).
F44-F44_2b	Por. uwagi do pyt. F15 do F15_2b. Układ i zasady zadawania pytań są identyczne jak w pytaniach dotyczących wykształcenia respondenta.
F45a-45c	Por. uwagi do pyt. F17a-c. Kilka kodów może się pojawić w pyt. F45a, natomiast tylko jeden w pyt. F45c. Brak kodu p. 07
F47-F49	Por. uwagi do pyt. F33-F34a
F49a	Por. uwagi do pyt. F31
F52-F55	W pytaniu chodzi o „ojca społecznego”, nie zaś biologicznego.
F52	Por. uwagi do pyt. F15. Należy pamiętać, iż świadectwo ukończenia „przedwojennego” gimnazjum (zwane też „małą maturą”) kwalifikujemy do kat. 04. (Świadectwo ukończenia gimnazjum). Ewentualnie przed tą kategorią można zamieścić dopisek: „przedwojenne”.
F54-54a	Por. uwagi do pyt. F33-F34
F54b	Por. uwagi do pyt. F31
F55	Respondent sam powinien dokonać wyboru kategorii najlepiej opisującej charakter pracy ojca. Pytanie może jednak sprawiać trudność niektórym respondentom. W razie potrzeby należy jednak pomóc respondentowi na podstawie odpowiedzi na pyt. F54.
F56-F59	W pytaniu chodzi o „matkę społeczną”, nie zaś biologiczną.
F56	Por. uwagi do pyt. F15. Należy pamiętać, iż świadectwo ukończenia „przedwojennego” gimnazjum (zwane też „małą maturą”) kwalifikujemy do kat. 04. (Świadectwo ukończenia gimnazjum). Ewentualnie przed tą kategorią można zamieścić dopisek: „przedwojenne”.
F58-58a	Por. uwagi do pyt. F33-F34

F58b	Por. uwagi do pyt. F31
F59	Por. uwagi do pyt. F55
F60	Kursy, wykłady, konferencje itd. obejmują także kursy językowe, kursy „na prawo jazdy”. Tutaj także uwzględniamy Uniwersytet III-wieku. Nie uwzględniamy szkoły, w której respondent uczy się obecnie (zob. F15_1; pkt. 1.)

CZĘŚĆ UZUPEŁNIAJĄCA (MODUŁY, HF, IF)

HF. Kwestionariusz dodatkowy: Skala ludzkich wartości	
HF1/HF2	Pytania wydrukowane są w dwóch równoważnych wersjach: dla mężczyzn (pyt. HF1) oraz dla kobiet (pyt. HF2). W zależności od płci respondenta zadajemy wyłącznie pytania w wersji HF1 lub HF2. Zadając te pytania nie tłumaczymy respondentowi poszczególnych stwierdzeń. Respondent odpowiada tak, jak zrozumiał dane stwierdzenie. W module tym wykorzystujemy odpowiednio Kartę respondenta A1M oraz Kartę respondenta A1K .
HF1G/ HF2G	Określenie „nakazy” należy rozumieć jako „to, co mówią inni ludzie, posiadający jakiś autorytet”.
HF1H/ HF2H	Chodzi o ludzi odmiennych pod jakimkolwiek względem, a odmienność ta nie jest wartościowana negatywnie.
HF1N/ HF2N	„Zapewniać ochronę” oznacza „gwarantować ochronę”.
HF1R/ HF2R	„Poświęcić się dla bliskich” oznacza gotowość poświęcenia dla ich dobra swojego czasu, energii itd.
IF. Kwestionariusz dodatkowy: Test (wersja A i B)	
IF1-IF9; IF10-IF18	Wersja A i B modułu IF wyznacza wersję kwestionariusza. Należy zwrócić uwagę, aby wersja kwestionariusza była zgodna ze wskazaną w Formularzu Doboru respondenta. Moduły A i B zawierają pytania powtórzone (testowe), które były już zadawane wcześniej w trakcie wywiadu, w części zasadniczej. W pytaniach tych zastosowano inne skale (kategorie odpowiedzi), co stanowi część przeprowadzanego eksperymentu. Pytania te są bardzo istotne z punktu widzenia podejmowanych kroków mających zapewnić kontrolę jakości danych. Respondenci sami mogą zauważyć, że pytania się powtarzają, ale nie należy zwracać im na to ich uwagi. Jeżeli respondenci podniosą tę kwestię, należy wytłumaczyć im (zgodnie z wprowadzeniem do modułu, które należy bezwzględnie odczytać) , że stanowi to część eksperymentu mającego na celu testowanie jakości różnych wersji pytań i, że w żadnym przypadku nie jest to próba „kontroli” respondenta i sprawdzenia zgodności spójności jego odpowiedzi. Wprowadzenie przed tym blokiem pytań wyjaśnia, dlaczego zadawane są te pytania. Dlatego też zawsze należy odczytać wstęp przed tymi pytaniami . W zależności od wersji kwestionariusza, zadajemy pytania IF1-IF9 (wersja A), IF10-IF18 (wersja B).
Wersja A	
IF1	Zob. uwagi do pyt. D2
IF2	Zob. uwagi do pyt. D4
IF3	Zob. uwagi do pyt. D6
IF4	Zob. uwagi do pyt. B1a
IF5	Zob. uwagi do pyt. B1c
IF6	Zob. uwagi do pyt. B1e
IF7	Zob. uwagi do pyt. B1b
IF8	Zob. uwagi do pyt. B1d
IF9	Zob. uwagi do pyt. B1f
Wersja B	
IF10	Zob. uwagi do pyt. D2.
IF11	Zob. uwagi do pyt. D4
IF12	Zob. uwagi do pyt. D6
IF13	Zob. uwagi do pyt. B1a

IF14	Zob. uwagi do pyt. B1c
IF15	Zob. uwagi do pyt. B1e
IF16	Zob. uwagi do pyt. B1b
IF17	Zob. uwagi do pyt. B1d
IF18	Zob. uwagi do pyt. B1f

CZĘŚĆ EWIDENCYJNA (MODUŁ J - PYTANIA DO ANKIETERA)

J1-J14	Odpowiedzi na pytania z tej sekcji dadzą wyobrażenie o przebiegu wywiadu i o tym, jaka była reakcja respondenta na całą sytuację związaną z badaniem. Ankieter odpowiadając na pytania tego modułu, winien brać pod uwagę jedynie moduły A – IF . Wszelkie dodatkowe komentarze ankietera dotyczące części A-IF należy wpisać w wolne miejsce (po pyt. J14).
J13-J14	Przypominamy, że pytania części uzupełniającej kwestionariusza (część zaczynająca się od pyt. HF) oraz moduł IF należy zadawać jako dalszy ciąg wywiadu. Tylko w zupełnie wyjątkowych sytuacjach można je zrealizować jako ankietę samodzielnie wypełnianą przez respondenta. Jednakże w takim przypadku należy zamieścić dodatkowe wyjaśnienie, dlaczego tak się stało (w pyt. J14)

9. ARANŻACJA KOŃCOWA

Po zakończeniu wywiadu ankieter winien podziękować respondentowi za udzielone odpowiedzi, sprawdzić kompletność wypełnienia kwestionariusza oraz uaktualnić dane adresowe i numer telefonu. Można wykorzystać w tej fazie następujący tekst:

„Dziękuję P. za rozmowę i udzielenie odpowiedzi na pytania ankiety. Ponieważ była ona dość długa i zawierała wiele szczegółowych pytań, pozwoli P., że jeszcze raz przejrzę formularz i sprawdzę, czy nie pominąłem jakiegoś pytania.

ANKIETER: [Sprawdzić kompletność wypełnienia ankiety]

Proszę P., moja praca - tak, jak każda inna - jest sprawdzana i kontrolowana. Chodzi o to, aby rezultaty badania były prawdziwe i trafnie odzwierciedlały opinie badanych osób. Dlatego też chciałbym P. prosić o podanie swojego imienia, nazwiska i numeru telefonu. Może bowiem się zdarzyć, że mój kierownik będzie chciał skontaktować się z P. listownie, telefonicznie lub osobiście i sprawdzić, czy swoje zadanie wykonałem zgodnie z wymogami badań. Czy zgadza się P., abym zapisał P. imię, nazwisko i numer telefonu na osobnym formularzu?”

Jeśli respondent wyraża zgodę, dane zapisać na Formularzu Doboru. Jeśli nie, odmowę odnotować również w Formularzu Doboru.

10. PROCEDURY TERENOWE

Warunkiem udziału ankietera w badaniu jest uczestnictwo w szkoleniu prowadzonym przez koordynatora regionalnego. Każdy ankieter w trakcie szkolenia do badania powinien zapoznać się z całym kwestionariuszem wywiadu „pytanie po pytaniu”. Przed rozpoczęciem pracy w terenie niezbędne jest jednak powtórne szczegółowe zapoznanie się z niniejszą instrukcją, kwestionariuszem i pozostałymi materiałami

Ankieterzy zobowiązani są do utrzymywania bieżącego kontaktu z Koordynatorem i informowania go o postępach w pracy. **Przynajmniej 1 raz w tygodniu mają obowiązek raportowania, które z przydzielonych im wywiadów udało się zrealizować, które z pewnością nie zostaną zrealizowane (kategoryczne odmowy, śmierć respondenta, nieaktualny adres itp.), a także jaki jest ‘stan’ pozostałych (np. wywiad umówiony, nie udało się nikogo zastać w domu).** (Zobacz Kody przyczyn niezrealizowania wywiadu – poniżej). Informacje te można przekazywać osobiście, drogą telefoniczną, faxem lub mailem. Niemniej, ze względu na przewidziany „międzyspyły”, wskazane jest sukcesywne przekazywanie Koordynatorowi wypełnionych kwestionariuszy.

Wszystkie informacje o postępie w realizacji badania Koordynator ma obowiązek raportować do Ośrodka także 1 raz w tygodniu, w każdy wtorek do godziny 12.00.

Praca ankieterów jest kontrolowana w terenie. Dotyczy to zarówno wywiadów zrealizowanych, jak i przypadków odmowy i braku kontaktu. W sytuacji, gdy stwierdzony zostanie choćby jeden przypadek nierzetelności, zgodnie z § 9. Umowy, wynagrodzenie nie zostanie ankieterowi wypłacone (dotyczy to także kosztów przejazdu).

§ 9.

„W sprawach nie uregulowanych niniejszą umową mają zastosowanie odpowiednie przepisy kodeksu cywilnego. Wykonanie dzieła podlega kontroli. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości bądź fałszerstwa, Zleceniobiorca zobowiązuje się do częściowego lub całkowitego zwrotu otrzymanego wynagrodzenia (na podstawie art. 405 Kodeksu Cywilnego, przepisu tytułu V - bezpodstawne wzbogacenie)”

11. PYTANIA I WĄTPLIWOŚCI

Warunkiem spełnienia przez nasz kraj oczekiwań Międzynarodowego Komitetu ESS jest przeprowadzenie wymaganej liczby wywiadów. Liczebność próby zasadniczej na szczeblu całej Polski została zaplanowana w taki sposób, że przyjmując typowe odsetki odmów oraz zakładając szczególne zaangażowanie ankierów wymogi badania w zakresie liczby zrealizowanych wywiadów powinny zostać spełnione. **Apelujemy w tym miejscu raz jeszcze o dołożenie wszelkich starań w celu skłonienia wylosowanych osób do udziału w badaniu. Należy pamiętać, że w projekcie tym pracujemy nie tylko dla osiągnięcia własnych korzyści i satysfakcji z dobrze wykonanej pracy, lecz również na wizerunek polskiej socjologii i polskich badaczy na forum międzynarodowym.**

Jeżeli ankier ma jakiegokolwiek pytania i wątpliwości odnośnie sposobu realizacji wywiadu, powinien bez wahania skontaktować się z członkiem zespołu badawczego prowadzącego projekt ESS w ORBS (tel. 22. 826.96.17; e-mail: orbs@ifispan.waw.pl). Zapytania związane z organizacją badania w terenie powinny zostać w pierwszej kolejności skierowane do Koordynatora danego okręgu ankierskiego.

Mamy nadzieję, że praca przy tym projekcie sprawi Państwu wiele przyjemności. Życzymy owocnej pracy.

Paweł B. Sztabiński i Zespół ORBS

MIEJSCE NA NOTATKI ANKIETERA

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. ESS7. KODY PRZYCZYŃ NIEZREALIZOWANIA WYWIADU

(w nawiasie „ścieżka” kodów korespondujących z punktami Raportu z Pracy Ankietera)

1. Wykluczony

11. Respondent zmarł [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.08**
12. Respondent na stałe lub czasowo mieszka zagranicą [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.09**
13. Budynek/ mieszkanie jest opuszczony(e)/zdemastowany(e) lub zburzony [P5.7] ⇒ **P12.1**
14. Budynek nie jest jeszcze wybudowany, nie jest gotowy do zamieszkania [P5.7] ⇒ **P12.2**
15. Adres nie jest zamieszkały (pustostan, drugie mieszkanie, obiekt wakacyjny itp.) [P5.7] ⇒ **P12.3**
16. Adres nie jest adresem mieszkalnym (firmy, biura lub obiekty przemysłowe) [P5.7] ⇒ **P12.4**
17. Adres nie jest adresem mieszkalnym (dom opieki, szpital, obiekt wojskowy, zakon itp.) [P5.7] ⇒ **P12.5**
18. Respondent mieszka w gospodarstwie zbiorowym [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.11** ⇒ **P13.2**

2. Niemożliwy do realizacji

21. Adresu nie można zlokalizować, adres nie jest wystarczająco szczegółowy [P5.7] ⇒ **P12.6**
22. Wylosowany adres jest błędny: inna sytuacja [P5.7] ⇒ **P12.7**
23. Respondent wyprowadził się – nie ustalono dokąd (nie wiadomo, czy R. mieszka w Polsce, czy zagranicą) [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.10**
24. Respondent przeprowadził się (ale mieszka w Polsce). Nowy adres respondenta nie jest znany [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.11** ⇒ **P13.3**
25. Respondent nie jest w stanie udzielić wywiadu przez cały okres realizacji badania, ze względu na swój stan psychiczny lub fizyczny [P5.3/ 4/ 5/ 8] ⇒ **P6.07**
26. Bariera językowa – posługuje się innym językiem [P5.3/ 4/ 5/ 8] ⇒ **P6.12** ⇒ **P6.b**
27. Respondent jest nieobecny przez cały okres realizacji badania (do 30.06. 2015) [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.05** - o ile w Formularzu doboru jest wpisana data **po** 30.06. 2015 – POR. TAKŻE KOD 55 PONIŻEJ
28. Respondent niedostępny z innych przyczyn [P5.3/ 4/ 5/ 8] ⇒ **P6.13**

3. Twarda odmowa

31. Twarda odmowa udzielona ankieterowi (przez respondenta lub członka gospodarstwa) [P5.3/ 4/ 5] ⇒ **P6.02/ 03/ 04** + DODATKOWO: Ocena prawdopodobieństwa realizacji – „Z pewnością nie zechce współpracować w przyszłości” [**P9.1**]
32. Informacja z ORBS, jeśli jest to odmowa [**P4.4**]

4. Wywiad zrealizowany

41. Zrealizowano wywiad w całości [**P5.1**]
42. Zrealizowano wywiad częściowo (umówiono się na kontynuację lub badany przerwał wywiad) [**P5.2**]

5. Wywiad w realizacji

51. Nie podjęto jeszcze próby realizacji
52. „Miękką” odmowa udzielona ankieterowi (przez respondenta lub członka gospodarstwa) [P5.3/ 4/ 5] ⇒ **P6.02/ 03/ 04** + DODATKOWO: Ocena prawdopodobieństwa realizacji – „Prawdopodobnie nie zechce współpracować”; „Być może będzie współpracować”; „Będzie współpracować w przyszłości” lub „Nie wiem” [**P9.2/ 3/ 4/ 8**]
53. Odwiedzono wylosowany adres, ale nie udało się z nikim skontaktować, kto mógłby udzielić jakichś informacji [**P5.6**]
54. Umówiono się na wywiad na konkretny/mniej konkretny termin [P5.3/ 4/ 5/ 8] ⇒ **P6.01**
55. Respondent jest czasowo niedostępny, będzie obecny przed końcem realizacji badania (przed 30.06. 2015.) [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.05** - o ile w Formularzu doboru jest wpisana data **przed** 30.06. 2015 – POR. TAKŻE KOD 27 POWYŻEJ
56. Respondent nie jest w stanie **obecnie** udzielić wywiadu, ze względu na swój stan psychiczny lub fizyczny [P5.3/ 4/ 5/ 8] ⇒ **P6.06**
57. Respondent **przeprowadził się** (ale mieszka w Polsce). **Nowy adres respondenta ustalono** [P5.3/ 5/ 8] ⇒ **P6.11** ⇒ **P13.1**

UWAGA: Jeśli respondent mieszka obecnie w regionie koordynatora, skierować do realizacji. Jeśli w innym regionie – aktualny adres niezwłocznie przekazać do ORBS.